

PASSEND ONDERWIJS

vanuit **AUTISME** bekeken

**SAMEN BOUWEN AAN EEN
KANSRIJKE TOEKOMST**

*Juni
2016*

COLOFON

Dit rapport is een uitgave van het programma
Vanuit autisme bekeken

Redactie: *Vanuit autisme bekeken*
Opmaak: Annelies Jansen, Vlijt
Illustratie: Hans-Jan Rijbering, Businesscartooning
Drukwerk: Drukkerij Practicum

1e uitgave juni 2016

Copyright *Vanuit autisme bekeken*

U bent van harte uitgenodigd informatie uit dit rapport te delen met anderen en te gebruiken in eigen publicaties, mits u de bron duidelijk vermeldt.

CONTACT

Heeft u vragen over dit rapport? Stuur dan een mail naar:
onderwijs@vanuitautismebekeken.nl.

www.vanuitautismebekeken.nl

VOORWOORD

Merel van Vroonhoven
Voorzitter werkgroep
Vanuit autisme bekeken

Hebben kinderen in ons land naast een leerplicht, ook een leerrecht? Wij vinden van wel, al lukt het nog niet altijd om dat leerrecht te realiseren. Het onderwijs moet daarvoor inspelen op de grote verschillen die er nu eenmaal zijn tussen kinderen.

We zien knelpunten bij leerlingen met autisme, die soms zo anders denken, voelen en doen dat leraren geen raad met ze weten. Terwijl leerlingen met autisme vaak kunnen en willen leren, maar daarvoor misschien wel wat aanpassingen nodig hebben. Het kan zo eenvoudig zijn als toestemming om op drukke momenten een koptelefoon te dragen of de uitleg aanpassen aan de manier van denken van een leerling. Cruciaal is dat een leerkracht de goede intentie van een leerling niet verkeerd begrijpt als zijn of haar gedrag afwijkt van de norm. Want dan ontstaat een onveilige situatie die makkelijk tot escalaties leidt. Vanuit een echt open houding met de leerling in gesprek gaan, kan veel leed voorkomen.

Albert Boelen
Lid van de werkgroep
Vanuit autisme bekeken

Passend onderwijs vraagt wat van ons, de brede groep volwassenen om deze kinderen heen: scholen, gemeenten, naasten en (zorg)professionals. Wat zou er gebeuren als we voortaan uitgaan van de kwaliteiten en mogelijkheid tot ontwikkeling van deze leerlingen? Als we echt luisteren naar wat zij zelf te zeggen hebben? Als we samenwerken om hen te helpen hun kwetsbaarheden te verminderen of te leren hanteren? Dan zijn we goed op weg naar écht passend onderwijs.

Bovendien doet passend onderwijs iets voor de hele samenleving. Scholen vervullen immers een voorbeeldfunctie als het gaat om inclusiviteit. Zijn alle leerlingen, hoe zij zich ook ontwikkelen, vanzelfsprekend en volwaardig onderdeel van de groep? Dan leren zij met elkaar – bijna onbewust – een les van onschatbare waarde. Namelijk dat diversiteit normaal is en dat er altijd een weg is om respectvol met elkaar om te gaan. Dat iedereen gelijkwaardig is, maar dat er soms verschil gemaakt moet worden om die gelijkwaardigheid tot zijn recht te laten komen.

Gelukkig zijn veel goede voorbeelden van hoe dat kan. U vindt ze in dit rapport en op www.vanuitautismebekeken.nl/ovab. Passend onderwijs voor leerlingen met autisme is absoluut haalbaar. Niet volgend jaar, niet volgende maand, maar nu direct!

INHOUD

Voorwoord	3
Samenvatting	5
1. Inleiding	7
2. Een veilige plek om je te ontwikkelen	11
3. Ervaringen uit het onderwijs vanuit autisme bekeken	19
4. Van belemmeringen naar kansen	33
5. Conclusies en aanbevelingen	47
Bijlage A - Zutphen en Leiden	52
Bijlage B - Praktijksituaties	56
Bijlage C - Kinderen kunnen feilloos aangeven wat ze nodig hebben	57
Bijlage D - Handreikingen <i>Vanuit autisme bekeken</i>	64
Bijlage E - Achtergrondinformatie	65

SAMENVATTING

Medewerker van een Autisme steunpunt:

"Leerlingen met autisme zijn niet het probleem. Zij laten wel vaak haarscherp zien waar de problemen zitten: in de samenwerking, de kennis en de handelingsverlegenheid van de professionals. Als de school verbetert, dan gaat het met de leerling ook beter."

Op verzoek van de Ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap keek het programma *Vanuit autisme bekeken* tussen 2013 en 2016 'vanuit autisme' naar de veranderingen in het onderwijs, de zorg en het sociaal domein. Eén van de aandachtspunten was het passend onderwijs voor leerlingen met autisme. In deze rapportage delen we onze inzichten over autisme en onderwijs, en bundelen we goede voorbeelden, knelpunten en aanbevelingen om onderwijs meer passend te maken.

Passend onderwijs als fundament van een inclusieve samenleving

Met de veranderingen in het onderwijs, de zorg en het sociaal domein wil de overheid randvoorwaarden scheppen voor een inclusieve samenleving. De ambitie is dat iedereen een volwaardige plek in de samenleving krijgt. Waar nodig met ondersteuning dichtbij huis en uitgaand van het individu.

Het onderwijs staat voor de opgave om alle leerlingen een passende plek te geven, liefst in het reguliere onderwijs.

Goed georganiseerd passend onderwijs is van belang voor individuele leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Maar het doet meer. Als de school laat zien dat iedere 'manier van zijn' even veel waard is en dat ieder kind zijn eigen mogelijkheden heeft, kan diversiteit een vanzelfsprekend uitgangspunt worden voor alle leerlingen. En zo wordt passend onderwijs een van de fundamenten voor een inclusieve samenleving.

Waarom aandacht voor autisme?

Autisme komt veel voor. In veel klassen zitten één of meer leerlingen met autisme – al dan niet gediagnosticeerd. Zij zijn een goede graadmeter voor hoe passend het onderwijs is. Juist bij deze leerlingen zal een standaard aanpak bijna nooit werken en is maatwerk cruciaal. Voor leerlingen met autisme kan dat maatwerk het verschil maken tussen een succesvolle schoolloopbaan of ver onder het niveau functioneren en zelfs uitvallen. Veel winst te halen dus. Bovendien zijn we ervan overtuigd dat scholen die in kunnen spelen op de gevarieerde onderwijsbehoefte van leerlingen met autisme, naar verwachting ook in staat zijn om passend onderwijs te bieden aan andere leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte.

Het definiëren van autisme in termen van beperkingen doet de leerling tekort. Eigenschappen van autisme kunnen zowel positief als negatief uitpakken op school, afhankelijk van hoe de omgeving ermee omgaat. Een goed concentratievermogen kan soms doorslaan naar volledig afsluiten van de omgeving, maar is in essentie een kwaliteit. Het uiterlijke gedrag van leerlingen met autisme wordt helaas lang niet altijd goed geïnterpreteerd of op de juiste waarde geschat. Oog voor de belevingswereld van de leerling kan helpen om talenten op een goede manier te ontwikkelen. Als dit niet gebeurt doet de maatschappij zichzelf ook tekort, omdat bijzondere talenten verspild worden.

Onderwijs staat niet alleen

Uitgaan van diversiteit vraagt veel in een land waarin mensen met een beperking zich traditioneel hebben moeten aanpassen en als dat niet lukte, werden uitgesloten. Maar het onderwijs staat hierin niet alleen. Gemeenten, maatschappelijke organisaties, werkgevers, zorgverleners: we moeten allemaal zoeken naar manieren om uit te dragen dat diversiteit een gegeven is en meerwaarde heeft. Zodat inclusiviteit vanzelfsprekend kan gaan worden. Samenwerking tussen onderwijs, gemeenten, zorg en leerling/naasten is dan ook van groot belang. We kunnen elkaar versterken en van elkaar leren.

Praktijksituaties

De afgelopen twee jaar verzamelden en analyseerden we praktijksituaties op het gebied van onderwijs. Daarvoor spraken we onder andere met leerlingen met autisme, hun ouders en leraren, intern/ambulant begeleiders en bestuurders van de samenwerkingsverbanden. Het gaat om leerlingen met autisme die aanpassingen of ondersteuning nodig hebben om in het onderwijs te blijven. Dat kan in het reguliere onderwijs of het speciaal onderwijs zijn, op alle niveaus. Een opvallende bevinding is dat het in ongeveer een derde van de praktijksituaties is gelukt om binnen een redelijke termijn en zonder al te veel moeite passend onderwijs te realiseren. Maar in ruim tweederde van de situaties gaat het moeizaam. De helft daarvan komt uiteindelijk wel tot een acceptabele oplossing en de andere helft niet. Die laatste groep leerlingen komt vaak thuis te zitten.

Passend onderwijs voor leerlingen met autisme: het kan

Uit onze analyse van de praktijksituaties komt ook naar voren dat onderwijs wel degelijk passend gemaakt kan worden voor leerlingen met autisme. Het vereist in de eerste plaats een duidelijke visie op diversiteit in de klas, waarin veiligheid voor alle leerlingen voorop staat. Een tweede punt is samenwerking: met de leerling zelf (echt luisteren), met de ouders (echt luisteren) en zo nodig met partners om het onderwijs heen, zoals jeugdhulp

of leerplicht. Ook constateerden we dat de trend tot demedicalisering niet per se positief is. Een voorwaarde om passend onderwijs goed in te vullen is dat autisme wordt herkend en op tijd vastgesteld. (Specialistische) expertise over autisme is nodig om de juiste ondersteuning te kunnen bieden. Tot slot onderstrepen de praktijksituaties het belang van maatwerk. Een levensbrede ondersteuning met extra aandacht voor overgangssituaties – zoals de overgang van de ene school naar de andere – heeft de beste kans van slagen.

Leerlingen zelf doen een sterk appèl op hun scholen. We vatten hun reactie samen in drie krachtige adviezen:

Zie wie ik ben!

Praat met mij!

Interpreteer mijn gedrag niet verkeerd!

Hoe kom je tot maatwerk?

Het klinkt natuurlijk makkelijk: bied maatwerk aan leerlingen met autisme en dan vinden zij hun plek wel. In de dagelijkse praktijk zijn er vaak veel beren op de weg. Zowel reële knelpunten die buiten de macht van de leraar liggen, als misverstanden die vaak leiden tot gemiste kansen. Dit is geen realiteit die mag blijven bestaan. Scholen hebben immers de plicht om tot passend onderwijs te komen, ook voor leerlingen met autisme. Binnen de grenzen van de wet blijkt vaak meer mogelijk dan veel mensen denken. Ook hoeven oplossingen vaak helemaal niet zo ingewikkeld te zijn. Het kan gaan om simpele zaken als een leerling een rustige plek geven, het huiswerk duidelijk op het bord schrijven, een leerling 5 minuten voor het eind van de les vast van lokaal laten wisselen of toestemming geven om op drukke momenten een koptelefoon te dragen. En ervoor zorgen dat die aanpassingen bekend zijn op school. Leerlingen weten zelf vaak heel goed wat hen belemmert en kunnen uitermate creatief zijn in het bedenken van eenvoudige, voor iedereen acceptabele oplossingen. In een schoolcultuur waarin leraren verschil durven te maken – juist omdat iedereen gelijkwaardig is – zijn dat soort aanpassingen vanzelfsprekend en geen privileges. Dat is passend onderwijs. Sterker nog: dat is inclusiviteit.

INLEIDING

1

Ieder kind is uniek. Ieder kind heeft eigen talenten en uitdagingen. Dat geldt zeker ook voor kinderen met autisme. Zij ontwikkelen zich anders dan we gewend zijn van een kind dat een 'gemiddelde' ontwikkeling doormaakt. Dat vraagt wat van het kind, van opvoeders, en dat vraagt ook wat van leraren.

Eerder publiceerde *Vanuit autisme bekeken* het rapport '[Een kind met autisme in je gezin](#)'. Uit verhalen van ouders blijkt dat kindtoren met autisme vaak grote ontwikkelingsmogelijkheden hebben als zij opgroeien in een stimulerende omgeving die ontspannen kan omgaan met hun 'anders' zijn. Ondersteuning vanuit het eigen netwerk, maar ook van jeugdhulp en school kunnen het gezin, en vooral de leerling zelf, daarbij heel goed helpen. In deze publicatie zoomen we in op een belangrijk onderdeel van die stimulerende omgeving: het onderwijs voor kinderen en jongeren met autisme. Daarbij richten we ons vooral op leerlingen met autisme en een normaal tot hoog IQ.

Wat werkt voor deze kinderen en jongeren? Hoe komen zij het beste tot ontwikkeling? En wat kunnen beleidsmakers, bestuurders, leraren, begeleiders en zorgverleners daarbij voor hen betekenen? Wij wilden weten of en hoe het passend onderwijs past voor leerlingen met autisme. Met dat doel hebben we de afgelopen twee jaar veel praktijksituaties verzameld en geanalyseerd. We spraken leerlingen met autisme, hun ouders en leraren, intern/ambulant begeleiders, bestuurders van de samenwerkingsverbanden en anderen. Ons onderzoek naar wat werkt voor leerlingen met autisme, hebben we allereerst samen met de regio's Leiden en Zutphen uitgevoerd. Maar ook vele anderen wisten ons te vinden en deelden hun zorgen en hoop met ons.

Nu, bij de afronding van *Vanuit autisme bekeken* in de huidige vorm, maken wij de stand van zaken op van twee jaar ervaring in het onderwijs. In deze rapportage bundelen we alle goede voorbeelden, knelpunten en aanbevelingen ter inspiratie om het onderwijs meer passend te maken. We hebben vooral gekeken naar wat *wérkt* voor leerlingen met autisme. Maar we weten zeker dat dit ook werkt voor het begeleiden van andere leerlingen, met of zonder expliciete ondersteuningsbehoefte.

De context van deze rapportage

De afgelopen twee jaar is er veel veranderd in het onderwijs, de zorg en het sociaal domein. Scholen, hun besturen en samenwerkingsverbanden zijn volop bezig met de vormgeving van het passend onderwijs, als onderdeel van een inclusieve samenleving waarin iedereen naar vermogen kan participeren.

Passend onderwijs als fundament van een inclusieve samenleving

Het onderwijs staat voor de opgave om alle leerlingen een passende plek te geven, waar mogelijk in het reguliere onderwijs. Dat biedt perspectief voor individuele leerlingen. Maar minstens even belangrijk is dat klasgenoten ervaren wat diversiteit is, dat iedere 'manier van zijn' even veel waard is en dat ieder kind zijn eigen mogelijkheden heeft. Waardoor diversiteit een vanzelfsprekend uitgangspunt kan worden voor alle leerlingen, ook buiten school. Op die manier wordt passend onderwijs een van de fundamenteën voor een inclusieve samenleving.

Veranderingen in het sociaal domein

Nederland heeft een lange traditie in de ondersteuning van kwetsbare mensen, maar dat betekent niet dat we een goede basis hebben voor een inclusieve maatschappij. De manier waarop we die ondersteuning hadden georganiseerd, werkte juist aanpassing en uitsluiting in de hand. Denk aan zorginstellingen 'in de bossen', speciaal onderwijs in aparte gebouwen en aparte sociale werkplaatsen voor mensen met een beperking.

Leerling van 16 jaar in het VSO:

"Wij zijn niet ons autisme, autisme is een deel van ons."

Met de veranderingen in de zorg en het sociaal domein wil de overheid randvoorwaarden scheppen voor een inclusieve samenleving. Door mensen niet weg te halen uit hun eigen context, maar ondersteuning dicht bij huis te organiseren. Door de focus te richten op participatie en

niet op beperkingen. Door professionals ruimte te geven om af te wijken van het standaard ondersteuningsaanbod en te kijken wat een persoon werkelijk nodig heeft om te participeren. Onderwijs, zorg en het sociaal domein hebben elkaar hard nodig om vanuit een inclusieve blik te zorgen voor een optimale voorbereiding, zodat ieder kind zijn eigen plek kan innemen in de maatschappij.

Draagvlak voor de veranderingen

Het belang van een inclusieve samenleving wordt gevoeld. In die zin kunnen de stelselwijzigingen in onderwijs, zorg en het sociaal domein op draagvlak rekenen. Toch veroorzaakt de weg ernaar toe veel onrust.

Twée leerlingen (5 havo):

"Passend Onderwijs lijkt nu meer op het passend maken van de leerling, dan het passend maken van het onderwijs."

Er verandert veel en dat in heel korte tijd. De wisselwerking tussen de verschillende domeinen blijkt weer nieuwe vraagstukken op te leveren. Het is ook niet altijd makkelijk te beoordelen of de koers die een school, gemeente of zorgverlener kiest, daadwerkelijk leidt tot meer inclusiviteit. Daarom kijken wij specifiek 'vanuit autisme' naar (nieuwe) manieren van werken op alle levensgebieden. Ook volgen we hoe de stelselwijzigingen uitpakken voor mensen met autisme.

Doel van deze rapportage

Met deze publicatie willen we mensen inspireren die zich iedere dag inzetten voor de ontwikkeling van kinderen. Mensen die direct met leerlingen werken, zoals leraren, begeleiders, jeugdhulpverleners en zorgverleners. Maar ook schoolbesturen, samenwerkingsverbanden, gemeenten en andere beleidsmakers en bestuurders. De inspiratie komt grotendeels van leerlingen met autisme zelf. Zij hebben vaak oplossingen voor problemen op

school die verrassend eenvoudig en logisch zijn. Ons gezamenlijke advies is dan ook: praat met de leerlingen zelf en met hun ouders. Luister met een open houding (wees je bewust van je vooroordelen) en vraag door! Hun ideeën kunnen een fundamentele verandering in gang zetten. Zo creëer je samen met de leerling een veilige omgeving waarin iedereen zich naar vermogen kan ontwikkelen. Zo kunnen we vandaag nog die ene stap zetten, die voor dat ene kind in de klas een wereld van verschil maakt!

Leeswijzer

- Hoofdstuk 2:** Beschrijft de invloed van autisme op leerlingen en geeft aan waarom autisme zo'n goede graadmeter is voor passend onderwijs.
- Hoofdstuk 3:** Analyse van praktijksituaties en leerlingen zelf aan het woord.
- Hoofdstuk 4:** Een overzicht van knelpunten en praktische, creatieve oplossingen ter inspiratie voor het realiseren van passend onderwijs voor leerlingen met autisme.
- Hoofdstuk 5:** Conclusies en aanbevelingen van *Vanuit autisme bekeken* aan scholen, het ministerie van OCW, het ministerie van VWS en gemeenten.
- Bijlagen:** Overzicht van resultaten en producten uit het programma *Vanuit autisme bekeken*.

Raadpleeg de online versie van dit rapport voor hyperlinks naar producten en goede voorbeelden. De online versie staat op www.vanuitautismebekeken.nl/ovab.

Overgang naar het vervolgonderwijs

Op de basisschool was Kes altijd al 'anders'. In groep 8 krijgt hij de diagnose autisme. Kes is een slimme jongen en kan op de basisschool en de middelbare school goed mee komen. Pas op het HBO krijgt hij problemen door de nadruk op zelfstandig werken. Hij besluit over te stappen naar de MBO-opleiding Applicatieontwikkelaar. Met deze opleiding zijn afspraken gemaakt om Kes intensief te begeleiden. Helaas komt de opleiding deze afspraken niet na en loopt Kes ook hier vast. Door deze tegenslag komt hij depressief thuis te zitten.

Vanuit het pgb krijgt Kes een iQ-coach, coaching vanuit een levensbrede aanpak. Via deze coach begint Kes met een beroepsopleiding van EEGA. Deze opleiding begeleidt studenten tot en met hun eerste werkjaar. In de beginfase neemt de opleiding de tijd om heel goed te kijken wat bij Kes past en hoe zijn traject eruit gaat zien.

Het UWV heeft de opleiding als re-integratietraject aangemerkt, de studenten krijgen een Wajong-indicatie. Pas wanneer de jongere werk heeft gevonden ontvangt EEGA de Wajong subsidie. Hierdoor heeft EEGA een inspanningsverplichting.

Kes is heel blij met de begeleiding van de iQ- coach en de begeleiding vanuit EEGA. In goed overleg wordt gekeken wat bij hem past. Hij is weer bezig met zijn toekomst! Daar komt bij dat bekostiging van de iQ- coach en van de opleiding vrijwel moeiteloos gaat. Het loopt gewoon goed zonder (financiële) rompslomp.

EEN VEILIGE PLEK OM JE TE ONTWIKKELEN

2

School is een belangrijke plek in het leven van kinderen en jongeren. Tijdens de schooljaren ontwikkelen zij zich van kleuters tot jongvolwassenen. De school spreekt daarbij niet alleen actieve leerprocessen aan met lesstof en toetsen, maar ook latente en sociale leerprocessen omdat leerlingen zien en ervaren 'hoe het gaat' in de mini-samenleving die de school is. Want op school leer je een gemeenschap te zijn. Daar hoort ook bij het omgaan met (digitaal) pesten, jaloezie, het ontstaan van machtsstructuren in de klas en sociale uitsluiting. Leraren moeten leerlingen daarbij actief ondersteunen, zodat ze zich kunnen ontwikkelen en zodat sociale interactie veilig voor ze wordt. Het signaleren en bespreekbaar maken van zaken als uitsluiting en pesten is daar onderdeel van.

De kern is dat iedereen zichzelf mag zijn. In een schoolcultuur waarin leraren verschil durven te maken – juist omdat iedereen gelijkwaardig is – zijn individuele aanpassingen vanzelfsprekend en geen privileges. Op een school waar diversiteit zichtbaar is en verschillen tussen leerlingen vanzelfsprekend zijn, ontwikkelen leerlingen een andere houding dan op een school waar 'normaal' het uitgangspunt is en leerlingen die anders zijn 'geaccepteerd worden'.

Een ouder:

"Blijf positief; als je niet kunt rekenen, kun je iets anders goed."

Een leerling met autisme kan bijzondere talenten hebben waarvoor het standaard onderwijsprogramma onvoldoende uitdaging biedt. Diezelfde leerling kan kwetsbaar zijn op andere vlakken. In passend onderwijs mag zowel de kracht als de kwetsbaarheid er zijn. Leraar en leerling/ouders zoeken samen naar ruimte om de talenten te kunnen ontplooien en zoeken samen praktische oplossingen als een kwetsbaarheid een belemmering vormt.

In passend onderwijs mag zowel de kracht als de kwetsbaarheid er zijn. Leraar en leerling/ouders zoeken samen naar ruimte om de talenten te kunnen ontplooien en zoeken samen praktische oplossingen als een kwetsbaarheid een belemmering vormt.

Autisme als graadmeter voor passend onderwijs

Autisme komt veel voor. Naar schatting heeft 1 op de 100 mensen autisme¹. Officiële cijfers zijn er niet, maar deskundigen die veel met 'thuiszitters' werken schatten in dat misschien wel 40% van hen een vorm van autisme heeft. Daarnaast is er een grote groep mensen (naar schatting 1 op de 20) met eigenschappen van autisme, maar die daar niet zoveel last van ervaren dat ze een diagnose krijgen. In hun schooltijd ervaren zij vaak soortgelijke knelpunten als leerlingen met autisme. Goed inspelen op wat autisme vraagt, heeft daardoor effect op een veel grotere groep dan de leerlingen met de diagnose autisme.

Autisme is niet altijd duidelijk te herkennen, zelfs niet voor artsen en psychiaters. Lang niet alle leerlingen met autisme hebben een diagnose voordat ze met school beginnen. De diagnose kan in de schooltijd of nog later komen. Leerlingen met autisme zijn een goede graadmeter voor hoe passend het onderwijs is. Iedereen is verschillend, maar kinderen met autisme denken en doen vaak nog anders dan we ons kunnen voorstellen. Bovendien is ieder kind met autisme weer anders.

1 Gebaseerd op internationaal prevalentie-onderzoek.

Er is altijd een persoonlijke mix van het eigen karakter, een of meer gevolgen van autisme én de wisselwerking met de omgeving. Maatwerk is daarom cruciaal. Scholen die in staat zijn om in te spelen op de gevarieerde onderwijsbehoefte van leerlingen met autisme, bieden naar verwachting ook passend onderwijs aan andere leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Dat kan gaan om kinderen met een beperking, maar bijvoorbeeld ook om kinderen die gevlucht zijn uit oorlogsgebieden en de komende jaren in ons onderwijssysteem een plek moeten vinden.

Wat is autisme?

Kinderen met autisme ontwikkelen zich op een ander tempo en in een andere volgorde. Daardoor ontstaat een disharmonisch ontwikkelingsprofiel. Sommige dingen kunnen ze nog niet, terwijl ze daar wel op bevroegd worden. Een kind met autisme verenigt als het ware verschillende mentale leeftijden in zich. Cognitief zijn kinderen met autisme vaak verder dan leeftijdsgenoten, terwijl de sociaal-emotionele ontwikkeling en de zelfstandigheid vaak later op gang komen. Problemen ontstaan als de omgeving verwacht dat het kind zich gedraagt volgens zijn kalenderleeftijd, terwijl hij op het ene vlak veel verder is en op het andere vlak eigenlijk nog een jong kind. Het mag duidelijk zijn dat een kind

met zo'n waaier aan mentale leeftijden een speciale onderwijsbehoefte heeft. Maatwerk in onderwijs én zorg is nodig om een kind met autisme een veilige omgeving te bieden waarin hij zich evenwichtig kan ontwikkelen in zijn of haar eigen tempo.

Welke invloed heeft autisme?

De inzichten over autisme ontwikkelen zich snel. In de psychiatrie wordt autisme gezien als een stoornis of een defect. Voor het onderwijs is een maatschappelijke (ontwikkelingsgerichte) visie op autisme echter passender. De kern daarvan is dat autisme invloed heeft op de ontwikkeling van verschillende cognitieve en sociale functies en vaardigheden:

- Theory of mind: de bedoelingen en het gedrag van anderen voorspellen en begrijpen.
- Centrale coherentie: (snel) samenhang zien, van detail naar geheel gaan en van geheel naar detail.
- Executieve functies: plannen, organiseren, schakelen en emotieregulatie.
- Contextgevoeligheid: je reacties en gedrag aanpassen aan de context.

- **Prikkelverwerking:** het filteren van prikkels uit de omgeving (zoals geluiden en geuren), maar ook inwendige prikkels (bijvoorbeeld dorst, pijn, emoties), en daar vervolgens een betekenis aan toekennen. Bijvoorbeeld herkennen of het gevoel in je buik 'honger' of 'spanning' is.

Als een kind bepaalde functies of vaardigheden nog niet heeft ontwikkeld terwijl de omgeving dat wel verwacht, kan overvraging ontstaan. Omgekeerd kunnen bepaalde functies en vaardigheden juist verder ontwikkeld zijn dan bij leeftijdsgenoten, met mogelijk ondervraging als gevolg. In dat kader wordt soms gezegd dat een persoon met autisme een 'regenboog aan leeftijden' heeft. Leerlingen met autisme ervaren de omgeving en sociale contacten daardoor echt anders dan andere leerlingen.

Leerling, bijna 10 jaar, regulier basisonderwijs:

"Het zou mij helpen als de leerstof anders wordt uitgelegd. En als ze kinderen met autisme leren begrijpen."

Kennis over de invloed van autisme op de ontwikkeling kan helpen om het gedrag van een leerling te plaatsen en om samen na te denken over oplossingen. Gebruik deze kennis om hypothesen te toetsen, niet als norm. Klopt het niet bij een specifieke leerling? Laat het dan vooral weer los.

Wisselwerking met de omgeving

Het definiëren van autisme in termen van beperkingen doet de leerling tekort. Of autisme veel beperkingen met zich meebrengt, hangt voor een groot deel af van de eisen die de omgeving stelt en het gemak waarmee de omgeving – ook de school – om kan gaan met verschillen en een andere volgorde in de ontwikkeling. Hoe veiliger de omgeving, hoe beter het kind zich zal ontwikkelen.

Een leraar:

"Je bekijkt niet alleen of het kind zijn gedrag moet veranderen, maar ook wat er in zijn omgeving moet veranderen: leerkracht, klasgenoten, plek in de klas, thuissituatie. Al deze componenten zijn immers van invloed op iemands gedrag."

Boeiend is dat één en dezelfde eigenschap zowel een kwaliteit als een beperking kan zijn. In het schema hiernaast staan enkele positieve eigenschappen die veel voorkomen bij leerlingen met autisme, die negatief kunnen uitpakken als zij deze eigenschappen niet goed leren kanaliseren en op een goede manier gebruiken. Leraren hebben als taak om leerlingen hun kwaliteiten te laten ontdekken en om ze te leren hoe ze hun kwaliteiten kunnen benutten, zodat het geen valkuilen worden. De school kan hierin van onschatbare waarde zijn voor de ontwikkeling van een leerling met autisme.

Leraren hebben als taak om leerlingen hun kwaliteiten te laten ontdekken en om ze te leren hoe ze hun kwaliteiten kunnen benutten, zodat die kwaliteiten geen valkuilen worden. De school kan hierin van onschatbare waarde zijn voor de ontwikkeling van een leerling met autisme.

Voorbeelden van kwaliteiten	Bijbehorende valkuilen
Grote motivatie	Te lang doorgaan met een taak
Hoge concentratie	Afsluiten van de omgeving, te lang doorgaan met een taak
Oog voor details	Moeite met overzicht houden en prioriteiten stellen
Betrouwbaar: afspraak = afspraak	Moeite met mensen die zich niet aan de afspraken houden
Eerlijk en loyaal	Eerlijkheid kan soms bot overkomen bij andere mensen Vrienden beschermen waardoor je zelf in de problemen komt
Goed kunnen analyseren	Verliezen in rechtlijnigheid Moeite met klasgenoten die het minder scherp zien
Groot technisch inzicht	Eenzijdige aandacht voor techniek en minder voor sociale interactie
'Out of the box' denken	Te veel tijd besteden aan onuitvoerbare ideeën
Heel nauwkeurig werken	Een taak kan extra tijd kosten
De taak graag zelf goed doen	(Te) laat hulp vragen als het eigenlijk niet goed lukt
Scherp waarnemen	Overprikkeld raken in onrustige ruimtes
Zich prettig voelen bij een vast rooster en terugkerende taken	Van slag zijn als de routine plotseling verandert

Een volwassene met autisme:

"Je hebt pas een handicap als de omgeving niet goed kan omgaan met jouw kwetsbaarheden."

Wat kan de school doen?

Passend onderwijs voor leerlingen met autisme vraagt creativiteit, zorgvuldigheid en maatwerk. Er is een dun lijntje tussen 'eruit halen wat erin zit' en overvraging. Overschrijding van die lijn veroorzaakt bij iedere leerling spanning, maar kan bij leerlingen met autisme als een absolute 'aan-en-uit-knop' werken. Soms met heftig gedrag of het afsluiten voor contact tot gevolg.

Een leerling met autisme:

"Als iemand heel heftig reageert in de klas moet je wel kijken naar de oorzaak. Soms worden kinderen gepest of wordt iets uitgelokt. Als je dan niet zo snel kunt reageren omdat je overstuur bent, krijg jij op je kop en dat voelt heel frustrerend en onrechtvaardig."

Wat voor het ene kind prima werkt, kan bij een ander kind geen enkel effect hebben. Dat hangt af van het kind zelf, de support van thuis, de leraar, groep en school. Bijzonder is dat veel leerlingen met autisme zelf goed kunnen aangeven onder welke omstandigheden ze optimaal functioneren². Die persoonlijke informatie geeft vaak heldere aanknopingspunten om maatwerk te leveren waarbij de behoefte van de leerling het uitgangspunt is. Passend onderwijs dus. De gewenste aanpassingen kunnen verrassend eenvoudig zijn, zoals toestemming voor korte time-outs, een rustig en afgescheiden plekje in de klas of een koptelefoon dragen op drukke momenten.

Uitgaan van de leerling

Veel (oud-)leerlingen met autisme hebben de ervaring dat hun goede intenties verkeerd worden of werden begrepen. Zij hebben bijvoorbeeld het stempel 'lui' gekregen, terwijl zij juist hun best deden om goed te functioneren.

Een volwassene met autisme:

"Op de middelbare school liep ik al tegen kleinere dingen aan – zoals mijn schoolwerk niet op tijd af hebben. Een vriendin vroeg me eens welk huiswerk we hadden. Ik bladerde terug in mijn agenda – en mijn vriendin vroeg me waarom ik dat deed. Ik had altijd het huiswerk opgeschreven op de dag dat ik het kreeg, niet bij de dag dat het af moest zijn! Geen wonder dat ik vaak mijn huiswerk niet af had. Maar anders dan sommige leraren dachten, was dat echt geen luiheid. Ik begreep het gewoon niet."

Als de andere manier van denken en werken niet wordt herkend, kan een negatieve spiraal ontstaan. Andersom kunnen leerlingen met autisme juist tot bloei komen en grote sprongen maken in hun ontwikkeling als de school een veilige omgeving biedt waarin zij voldoende zichzelf kunnen zijn en zich kunnen ontwikkelen op een manier die aansluit bij hun vermogens en hun identiteit.

² In dit kader is de 'Gesprekshulp voor op school' van belang. De gesprekshulp is gemaakt op basis van input van leerlingen met autisme. Het is een lijst met vele factoren die van invloed kunnen zijn op het functioneren op school. In de gesprekshulp kunnen leerlingen aangeven wat in hun situatie relevant is. (Zie www.autismewegwijzer.nl/onderwijs).

Hoe doe je dat als leraar?

Dit alles kan een grote opgave zijn voor leraren. De hele groep heeft immers aandacht nodig, en bovendien heb je te maken met dwingende normen waaraan de leerlingen moeten voldoen. De kunst is om te zoeken naar kleine maar essentiële aanpassingen waardoor de spanning niet oploopt bij de leerling met autisme en hij of zij ruimte krijgt om de informatie op zijn eigen manier te verwerken. Aandacht voor details en echt luisteren naar de leerling kunnen grote aanpassingen vaak voorkomen. Inspiratie hiervoor staat in hoofdstuk 4, in het overzicht van creatieve oplossingen.

Een leerling van 15 jaar, VSO:

"Het is fijn als je weet wat IK wel en niet kan. Naast mijn autisme ben ik ook een mens. Een boekje lezen betekent niet dat je weet wat ik nodig heb. Investeer in mij door middel van gesprekken."

Passend onderwijs voorkomt uitval

Wanneer autisme niet wordt herkend en erkend is het risico op uitval in het onderwijs groot. Schoolloopbanen van leerlingen met autisme laten vaak onderbrekingen zien. Bijvoorbeeld schoolwisselingen, langdurige ziekteperiodes en soms (later) helemaal uitvallen.

Rekening houden met de grenzen die een leerling op een bepaald moment heeft, kan betekenen dat je concessies doet aan de standaard 'route' naar het halen van leerdoelen. Soms is dat de enige weg voor leerlingen met autisme om deel te nemen aan het onderwijs. Dat vraagt sensitiviteit voor de grenzen van leerling op een bepaald moment. Het vraagt ook dat de leraar verschil kan en durft te maken tussen leerlingen.

Die houding helpt niet alleen om leerlingen 'binnenboord' te houden, maar maakt het onderwijs werkelijk inclusief. De klasgenoten leren zien dat diversiteit een gegeven is en dat het vanzelfsprekend is om hier rekening mee te houden. Ze leren dat de leerling met autisme iets anders bijdraagt aan de groep dan andere leerlingen. Vanuit autisme bekijken, verruimt ook het eigen blikveld.

Samen zoeken naar de beste leerplek voor Jochem

Jochem is 5 jaar en zit op een onderwijs-zorgcombinatie waar hij dagbehandeling en onderwijs krijgt. Aan het einde van het jaar gaat hij de overstap maken naar een echte onderwijsplek. De ouders willen graag dat hun zoon naar het regulier basisonderwijs gaat.

De huidige school twijfelt of een basisschool de ondersteuning kan bieden die Jochem nodig heeft. Maar zij nemen de wens van de ouders serieus en organiseren een overleg met de ouders en de basisschool van hun keuze. Deze basisschool staat open voor deeltijdplaatsing. Jochem gaat 6 weken lang, 3 dagen per week naar de basisschool en 2 dagen naar het speciaal onderwijs (SO). Het SO biedt Jochem en zijn leraar één dagdeel per week coaching in de vorm van handelingsgerichte overdracht en co-teaching.

Regelmatig wordt bij Jochem gepolst hoe hij het vindt op school. Daarnaast zijn tijdens de proefperiode twee evaluatiemomenten gepland. Na 6 weken is de gezamenlijk conclusie dat Jochem flink wat in zijn mars heeft, dat hij interesse heeft in andere kinderen en zich goed laat begeleiden. Tegelijk raakt hij overprikkeld van de hoeveelheid kinderen om zich heen en het lukt (nog) niet om zelfstandig te werken. Men is het er over eens dat de basisschool op dit moment niet kan bieden wat Jochem nodig heeft.

De ouders van Jochem zijn inmiddels enthousiast geworden over de school voor speciaal onderwijs en hebben het gevoel dat dit past bij hun kind. Na de vakantie start Jochem op deze school en hij heeft er zin in!

ERVARINGEN UIT HET ONDERWIJS VANUIT AUTISME BEKEKEN

3

We spraken de afgelopen twee jaar veel mensen die dagelijks te maken hebben met autisme en onderwijs: leerlingen met autisme en hun ouders, leraren en begeleiders in het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs. Daarnaast spraken we gemeenten, sportorganisaties en zorgaanbieders. De gesprekken gaven veel inzicht in wat wel en niet werkt voor kinderen en jongeren met autisme. We analyseerden praktijksituaties en gaven kinderen en jongeren een stem door hen te laten vertellen wat goed werkt en wat niet. Dit alles geïnspireerd door de vraag: wat is nodig voor kinderen met autisme om te kunnen ontwikkelen en leren? Hieronder volgt eerst een analyse van de praktijksituaties, daarna een verslag van wat de leerlingen met autisme zelf vinden.

A. Analyse van praktijksituaties

Praktijksituaties

Vanuit autisme bekeken inventariseerde en analyseerde ongeveer zestig ervaringsverhalen over autisme en onderwijs. Actuele verhalen van leerlingen, ouders, leraren, zorgprofessionals en andere betrokkenen, maar ook terugblikken op de schooltijd van volwassenen met autisme. We gingen op zoek naar kansen, knelpunten, ervaringen, teleurstellingen en hoopvolle geluiden.

Het merendeel van de verhalen die met ons gedeeld zijn, gaat over jongens met autisme. De helft van de verhalen is verteld door ouders, de andere helft door de jongeren zelf en door leraren, zorgprofessionals en een leerplechtambtenaar.

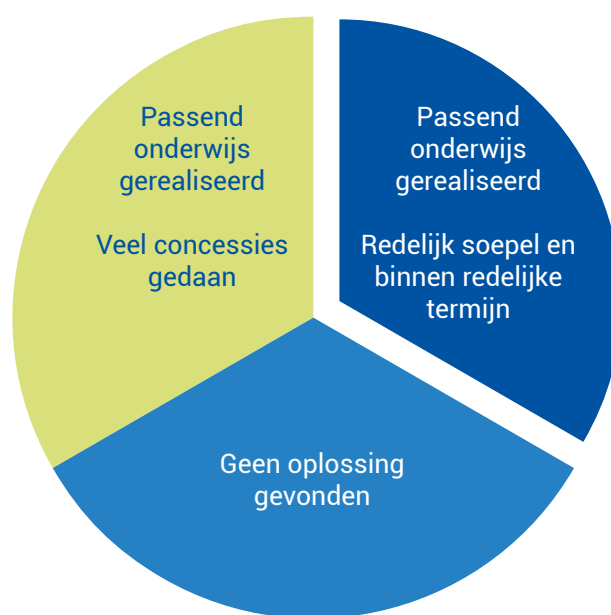
Het volledige overzicht van de praktijksituaties staat op www.vanuitautismebekeken.nl/ovab.

Focus op de onderwijsloopbaan

Onze inventarisatie was gericht op het verloop van de onderwijsloopbanen van leerlingen met autisme. Met als belangrijkste vragen: Wat waren je ervaringen in het onderwijs als leerling, ouder of betrokken professional? Welke barrières kwam je tegen? Wat waren spannende momenten? Wat ging er goed? En wat was er nog nodig (geweest)? Welke oplossingen werkten goed?

De verhalen gaan met name over het primair en het voortgezet onderwijs, met een enkel uitstapje naar

het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Wij realiseren ons dat het middelbaar beroepsonderwijs in onze analyse van praktijksituaties grotendeels buiten beeld is gebleven, terwijl we weten dat ook daar leerlingen in de knel komen. Veel adviezen in dit rapport zijn ook relevant voor deze groep. Voor specifieke aandachtspunten zullen we ons in een volgende fase meer op het beroepsonderwijs richten.

Conclusie

In iets minder dan een derde van de situaties is het gelukt om binnen een redelijke tijd en zonder al te veel belemmeringen passend onderwijs te bieden.

In iets meer dan een derde van de situaties is er geen oplossing gevonden voor de leerling. Een deel van hen zit thuis, een ander deel is opgenomen in een zorginstelling of krijgt dagbesteding.

En in iets meer dan een derde van de situaties is er uiteindelijk wel een oplossing gevonden, maar zijn er (veel) problemen geweest in de onderwijsloopbaan van de leerling, is er soms voor een lager niveau gekozen dan de leerling aan zou kunnen en zijn er zorgen of de oplossing voor langere tijd beschikbaar zal zijn, bijvoorbeeld door financiële onzekerheid of omdat er een overgang naar een nieuwe school aan komt.

We zien dus dat sommige scholen goed in staat zijn om bij autisme passend onderwijs te bieden. Men vindt oplossingen en biedt maatwerk, bijvoorbeeld in samenwerking met de jeugdzorg en met coaches. Tegelijkertijd zijn er nog veel te veel situaties waar er geen oplossing komt, vaak met schrijnende gevolgen. Samen staan we voor de opgave om voor deze leerlingen toch een oplossing te vinden.

B. Terugkerende thema's in de praktijksituaties

In de praktijksituaties komen enkele thema's duidelijk naar voren die een essentiële rol spelen bij het realiseren van een passende onderwijsloopbaan voor leerlingen met autisme. Deze thema's hebben wij hier samengevat. Een totaaloverzicht van de verhalen staat op www.vanuitautismebekeken.nl/ovab.

Werk vanuit een duidelijke visie op passend onderwijs

Soms komt een leraar (liefst samen met de leerling of de ouders) tot creatieve oplossingen. Dan is het van belang dat de directie van de school en uiteindelijk het hele schoolteam hier in mee denken en doen. Een leerling is niet van één juf of meester maar is van de hele school. Het is daarom van belang dat de school een duidelijke

visie op passend onderwijs heeft. De leraar in de klas moet ondersteund worden en de ruimte krijgen om te handelen voor het individuele kind.

Een levensbrede visie begint met een visie op pedagogisch en op onderwijskundig/didactisch vlak en een visie op samenwerken in een netwerk rond leerlingen en ouders, en bevat minimaal deze uitgangspunten:

- › De school wil echt maatwerk voor ieder kind bieden en kent de ruimte die de wet en het budget hiervoor biedt.
- › De school gaat echt uit van mogelijkheden en niet van beperkingen, en weet hoe je dat doet.
- › De school houdt rekening met verschillende niveaus en onderwijsbehoeften, soms zelfs binnen één kind.
- › De school betreft leerlingen, ouders én het brede netwerk daarbij.

Deze visie kan vervolgens alleen in de praktijk worden gebracht als hij ondersteund én gefaciliteerd wordt door alle achterliggende echelons, zoals het schoolbestuur maar bijvoorbeeld ook het wijkteam en zorg- en begeleidingsinstellingen waarmee een school samenwerkt.

Een zorgprofessional:

"Ik werk samen met een school die hun opdracht om het onderwijs passend te maken voor leerlingen zeer serieus neemt. De school durft te erkennen dat de leraren veel signalen, kenmerken en moeilijk gedrag bij leerlingen met autisme niet kunnen duiden. Door die openheid is er veel ruimte om te leren. En door zorggeld en scholingsgelden samen te voegen kunnen we optimale ondersteuning bieden."

Ken het aanbod in de regio

De praktijkverhalen laten zien dat scholen lang niet altijd goed weten welk aanbod er beschikbaar is in de regio. Leraren werken dagelijks aan hun kerntaken: onderwijs bieden aan de individuele leerlingen, en sfeer en werkprocessen in de klas managen. Het organiseren van extra ondersteuning voor een leerling vereist een goede ondersteuningsstructuur in de school en in de wijk. Het vraagt dat de juiste onderwijs- en jeugdhulpexpertise de school ingehaald kan worden en vertaald wordt naar een levensbrede ondersteuning. De individuele verhalen laten zien dat scholen hiervoor lang niet altijd de weg weten te vinden.

Zet sociaal-emotionele ondersteuning en veiligheid voorop

Dit thema werd het meest naar voren gebracht in de verhalen. Ook kinderen zelf noemen dit als een heel belangrijk aandachtspunt. Sociale en emotionele veiligheid is een absolute randvoorwaarde om tot leren en ontwikkeling te komen. Niet gezien worden of zelfs afgewezen worden door de leraar of groep (pesten) is funest voor de ontwikkeling van een kind. Voor een kind is het heel belangrijk te voelen en te ervaren: ik kan het, ik kan het zélf en ik word gezien, ik doe ertoe.

Een moeder van een leerling met autisme:

"Doordat ik een duidelijke lijn heb in mijn keuzes, word ik gezien als slechte en lastige moeder. Maar voor mij staat voorop dat mijn zoon eerst voldoende veiligheid moet voelen om überhaupt te bestaan. Daarna kan hij pas een positief zelfbeeld ontwikkelen en leren."

De leraar kan hierin veel betekenen voor alle leerlingen, ook die met autisme. Een goed pedagogisch klimaat in een groep of in een school is niet te waarborgen door procedures, afspraken of regels. Essentieel is de houding van de leraar: op het juiste moment het juiste doen en durven aangeven als je het zelf ook even niet weet en dan hulp vragen. Het onderwijs kan zo ook een bijdrage leveren aan het opbouwen van een inclusieve samenleving. Meer begrip voor elkaar in school stimuleert een klimaat waarbij alle leerlingen erbij horen. Dat vermindert de basis voor pesten in de klas en legt een stevige basis voor inclusiviteit in de toekomst.

Een vader van 12-jarige leerling op het speciaal onderwijs:

"Het overweldigende hulpaanbod suggereert nogal wat. Het gaat uit van het heil van de leermethoden en in veel mindere mate van de verwerkingscapaciteit van het kind. Het kind wordt beschouwd als iemand met een achterstand en het beleid is er op gericht die achterstand in te halen, om zo dicht mogelijk in de buurt te komen van 'normaal' onderwijs. Ook al

is dat bij veel van de kinderen niet haalbaar, toch wordt de lat erg hoog gelegd als het gaat om de verwachte resultaten van een behandeling. Wat in de hele race naar verbetering wel eens over het hoofd wordt gezien, is eenvoudigweg het welzijn van het kind. De emotionele balans en het gevoel van veiligheid."

Praat met de leerling zelf, met een open en nieuwsgierige houding

Net als in de zorg is dit een belangrijke valkuil in school: er wordt wel over het kind, maar niet met het kind gepraat. Of men praat wel met het kind, maar niet vanuit een open en nieuwsgierige houding. Ook in beleidsontwikkeling zien we dat terug. Ouders worden betrokken bij passend onderwijs via formele medezeggenschapsorganen en op papier ook bij de aanpak voor het kind. In de praktijk horen we dat ouders pas laat betrokken worden ('als de oplossing al bedacht is door anderen') en dat kinderen vaak helemaal geen gesprekspartner zijn.

En waar de leraar wél echt in gesprek gaat met de leerling, komen er vaak ook goede en duurzame oplossingen uit voort. We durven wel te stellen dat 'vanuit een open houding praten met de leerling zelf' het fundament van passend onderwijs is.

Een onderwijzer op een reguliere basisschool:

"Ik heb een jongen met autisme in mijn klas. Ik weet wel ongeveer wat hij wel en niet aankan, en laat hem vooral zelf in de regie. Als ik merk dat hij vastloopt, dan loop ik even langs en stel ik mijn twee

standaardvragen voor alle leerlingen van wie ik denk dat ze een steuntje nodig hebben: Wat is er aan de hand? En daarna: Hoe kan ik je helpen? Nog een beetje humor en relativering erbij, en dan komen we er bijna altijd uit."

Werk nauw samen met ouders en luister naar hun suggesties

Ouders zijn zeer ervaringsdeskundig met betrekking tot hun kind. Ouders geven echter vaak aan dat de school hen niet serieus lijkt te nemen of hen zelfs als deel van het probleem benoemt. Ook is er regelmatig sprake van verschillen van inzicht tussen school en ouders. Dat zou niet erg zijn als daarover een open, constructief gesprek kan worden gevoerd.

Uiteraard zijn er bij een gesprek altijd twee partijen betrokken: de school en de ouders. Vanuit hun professionaliteit mag je echter wel verwachten dat de school en de leraar een stevige basis kunnen neerleggen voor een constructieve communicatie. Dat betekent: meteen met ouders in gesprek gaan, echt luisteren, je zorgen delen, je oplossingen delen en samen op onderzoek uitgaan naar wat werkt voor dit kind in deze klas.

Moeder van een leerling met autisme op het VO:

"De school heeft bijvoorbeeld nooit iets gedaan met mijn uitleg dat het voor mijn zoon nodig is om in rust van lokaal te kunnen wisselen, dus dat het belangrijk is om 5 minuten voor tijd de lesafrondding ook te benoemen."

Een stevig en kwalitatief goed diagnostisch proces

Het diagnostisch proces lijkt misschien een thema dat minder met het onderwijs te maken heeft. Maar dat is schijn. De school kan de plek zijn waar voor het eerst opvalt dat een leerling zich anders ontwikkelt dan leeftijdgenoten. Voor ouders kan een vermoeden dat hun kind autisme heeft, van alles losmaken. Het vraagt veel zorgvuldigheid om dit goed te begeleiden. Leraren kunnen hierin een goede rol spelen mits zij optimaal ondersteund worden, bijvoorbeeld door regionale expertisepunten met kennis over autisme en het diagnostisch proces.

Ouders melden goede ervaringen met diagnostiek als zij zorgvuldig zijn meegenomen en partner waren in het diagnostisch proces, waarbij de diagnostiek een belangrijke versneller was voor het vinden van de goede ondersteuning voor een kind. In deze vorm van diagnostiek wordt vooral gekeken naar mogelijkheden

en krijgen de ouders direct handelingsgerichte adviezen over alle levensgebieden, zoals het onderwijs. Dat vraagt een verbinding tussen onderwijs en zorg tijdens het hele diagnostisch proces. Goede voorbeelden hiervan zijn relaties tussen onderwijs en het kinderwerk (vroegsignalering) en het instellen van een onderwijskundig spreekuur in een diagnostisch centrum.

Bied maatwerk

Bijna alle verhalen laten zien dat er geen standaardaanpak is voor leerlingen met autisme. Er is werkelijk maatwerk nodig. Daar waar ouders en school samen bereid zijn om buiten de gebaande paden oplossingen-op-maat te vinden voor die ene leerling, lukt dat vaak ook. Dit gebeurt in bijna een derde deel van de casussen. Het merendeel van de casussen laat echter zien dat de school lang niet altijd bereid lijkt, of in staat is, om buiten de gebaande kaders mee te denken of om maatwerk in de klas te bieden.

Maatwerk is niet altijd een apart arrangement. Maatwerk kan bijvoorbeeld ook zitten in differentiatie. Differentiatie is de wijze waarop een leraar met de verschillen tussen leerlingen omgaat. Dat kan op twee manieren:

- › Bij convergente differentiatie is er een minimumdoel voor de groep als geheel met differentiatie naar niveau (meestal op drie niveaus). De leraar staat centraal: hij legt uit, doet voor, oefent eerst samen met de kinderen en laat hen dan zelfstandig oefenen.
- › Bij divergente differentiatie sluit de leraar zo veel mogelijk aan op de individuele niveaus en onderwijsbehoeften van de kinderen. De leraar is begeleider van het leerproces van de leerlingen.

Convergente differentiatie helpt zo veel mogelijk leerlingen bij hetzelfde einddoel te komen: het diploma of certificaat halen. Bij divergente differentiatie kunnen de verschillen tussen leerlingen groter worden. In een inclusieve manier van denken is dat niet negatief, maar geeft het juist ruimte om werkelijk passend onderwijs te bieden.

Een veel genoemde wens voor maatwerk is 1-op-1-begeleiding. In de praktijksituaties zien we daarvan ook voorbeelden. Meestal is dat alleen onder schooltijd, of alleen thuis (en ook niet altijd 'constant'). Soms is dat een 'levensbrede' coach/buddy die het kind zowel op school als thuis begeleidt. Leraren en ouders geven aan dat ze deze 1-op-1-begeleiding vaak niet kunnen realiseren op de manier waarop ze dat graag zouden willen. Dat hoeft ook niet. Individueel maatwerk hoeft niet altijd 1-op-1-begeleiding te zijn. Dat kan ook door klassen samen te voegen, waarbij leraren met kleinere groepen kunnen gaan werken en zo een individuelere aanpak kunnen organiseren.

Soms is er een kans én lukt het om die te grijpen:

Moeder van een leerling met autisme:

"Het onderwijs wilde eerst 'groei' zien, maar werd steeds meer open om te kijken naar wat passend was. Er werd een boventallige onderwijsassistent uit het SO gevonden die 12 uur per week beschikbaar kwam voor onze zoon. Daarnaast zit hij nu voorin de klas, met aangepast meubilair zodat hij beter blijft zitten, en heeft hij zijn planning in picto's."

Handel snel en wees extra alert bij overgangen

Het is belangrijk dat autisme zo snel mogelijk herkend wordt, blijkt uit de praktijksituaties. Dat is nodig om snel adequaat te kunnen handelen. In de praktijk gebeurt dit lang niet altijd. In de kleinschalige setting van het primair onderwijs kan de leerling zich dan vaak nog wel aanpassen – wat natuurlijk niet betekent dat het onderwijs voor dat kind passend is. Op de middelbare

school nemen de complexiteit en stress echter toe: meer vakken, meer docenten, wisseling van lokalen, oftewel veel prikkels en een groter appèl op eigen planning en zelfstandig werken. Daar volgt dan vaak uitval of afstroom naar een lager schooltype. In de verhalen waar autisme op jonge leeftijd (h)erkend wordt, is te zien dat het ook sneller lukt om het onderwijs passend te maken. Het maakt het mogelijk om preventief te handelen in situaties waarvan je kunt voorspellen dat ze moeilijk zijn voor de leerling, zoals de overgang van de ene klas naar de andere, de ene school naar de andere of de overgang van school naar werk. Een overgang is minder stressvol wanneer er een warme overdracht is waarbij de leraren de ervaring met de leerling met elkaar bespreken. Daarnaast is het van belang de leerling goed voor te bereiden op de nieuwe situatie.

Zet in op een levensbrede aanpak met bijpassende integrale financiering

Autisme hoort net zo goed bij het kind als andere eigenschappen, zoals een talent voor tekenen. Het houdt dan ook niet op na schooltijd. Dit wordt genoemd in veel verhalen.

Het komt regelmatig voor dat op school niets te merken is van het autisme omdat het kind zich uit alle macht probeert aan te passen – en daar goed in slaagt. In de veilige situatie van thuis komt dan de ontlading. Vooral bij meisjes is het van belang daar alert op te zijn. Vaker zien we dat het kind op meer levensgebieden ondersteuning nodig heeft om mee te doen: thuis, op school, in de buitenschoolse opvang of op het voetbalveldje. Het werkt voor kinderen fijn als de ondersteuning daarbij levensbreed is – op alle levensgebieden aanwezig is – en verbanden legt die voor het kind niet vanzelfsprekend zijn. Essentieel daarbij is helderheid over de financiering. Nog te vaak zien we in de praktijk dat men wel weet wat een kind zou kunnen helpen, maar dat de organisatie vastloopt op discussies over financiën. Dat komt kort gezegd neer op: 'Wie moet de rekening betalen: het onderwijs of de gemeente?'. De decentralisaties bieden kansen om de financiering te ontschotten en daardoor bekostiging op maat te bieden over de grenzen van domeinen heen. Die kansen worden op dit moment nog onvoldoende benut.

Moeder van jongen op de basisschool:

"Dit is symptomatisch: het is formeel mogelijk, maar partijen komen er op de een of andere manier toch niet uit..... De discussie blijft dan: wat betaalt het onderwijs, wat betaalt de verzekeraar, wat betaalt de gemeente; wie regelt dat het zo gaat en met name: wie voert de regie? Het is vaak onduidelijk wat 'zorg' is en wat 'onderwijs' is."

Een levensbrede aanpak geeft ook aandacht aan het hele gezin. De opvoeding van een kind met autisme is al intensief en neemt nog toe als een kind bijvoorbeeld niet naar een BSO of sportclub kan. Soms geven ouders zelfs hun baan op vanwege de zorg voor hun kind. Ook voor hen is een levensbrede en 'gezinsbrede' aanpak van groot belang. De school kan veel voordeel hebben van de 'één kind, één gezin, één plan'-aanpak van de gemeente: ondersteuning in het hele gezin kan effect hebben tot in het klaslokaal. Samenwerking met gemeenten is dus van groot belang.

Ga zorgvuldig om met een eventuele leerplichtonthefing

Een enkel verhaal stipt de belangrijke rol van leerplicht aan, vanuit meerdere gezichtspunten. Enerzijds zijn er situaties waarin de leerplicht een belangrijke rol heeft gespeeld in het zoeken naar een goede plek voor een kind. Anderzijds kan het verlenen van ontheffing beperkingen met zich meebrengen. In sommige gevallen of op sommige momenten is het voor een kind fijn dat het niet naar school hoeft. Dat zou echter best tijdelijk kunnen zijn, of het onderwijs zou op een andere plek gegeven kunnen worden. Op die manier weet het onderwijs echter nog niet met ontheffingen om te gaan. Een kind dat eenmaal een ontheffing heeft gekregen, is niet meer zichtbaar voor een samenwerkingsverband en geldt ook niet als thuiszitter waarover iemand verantwoording af hoeft te leggen.

Het gesprek over eventueel opheffen van de ontheffing om weer onderwijs te kunnen volgen, kan alleen door ouders of leerplichtambtenaar worden gestart. Dat is een kwetsbaarheid in het systeem. De landelijke beweging *Lansbrekers* probeert hier samen met onderwijs en gemeenten een passend antwoord op te vinden. Zie hiervoor het rapport *Leerplicht in het kader van het leerrecht*, Schimmelpennick-lezing door Pieter Huisman in maart 2016 (uitgegeven door Ingrado).

Maar zij vinden het nog veel belangrijker dat leraren, decanen en anderen de leerling echt leren kennen door met hem of haar in gesprek te gaan.

Leerling van 16 jaar, VSO:

"Ik zou regelen dat iedereen regelmatig groepsgesprekken heeft om de anderen te leren begrijpen."

C. Leerlingen zelf aan het woord

Wat vinden kinderen en jongeren met autisme eigenlijk van het onderwijs? En hoe zouden zij het onderwijs passender kunnen maken voor ieder kind? Nog te vaak gaat de dialoog over passend onderwijs voor leerlingen met autisme over deze leerlingen in plaats van dat er met hen wordt gesproken. Terwijl leerlingen zelf vaak heel goed kunnen aangeven wat zij nodig hebben. *Vanuit autisme bekeken* gaf leerlingen met autisme de afgelopen periode op verschillende manieren een stem in de dialoog³. In deze paragraaf staat samengevat wat zij ons vertelden over autisme en het onderwijs.

Over autisme

Een diagnose autisme krijgen is soms fijn en soms ook niet, vinden kinderen en jongeren. Het kan handig zijn om zelf beter te begrijpen hoe je in elkaar steekt. Dan kan je het ook aan anderen beter uitleggen. Maar een diagnose kan ook stigmatiserend werken, ervaren leerlingen met autisme. Dan is autisme een stempel waar vooroordelen aan verbonden zijn. Dat is niet fijn, want iedere leerling is anders, en zo ook iedere leerling met autisme.

Vinden leerlingen dat je op school wel of niet moet vertellen over je autisme? En wat zou een school en/of leraar moeten weten over autisme? De leerlingen zeggen dat het kan helpen als er goede kennis van autisme op school is, en ook als je zelf (of samen met bijvoorbeeld een ouder of begeleider) over autisme vertelt op school.

Welke interesses en talenten heeft die leerling? Waar liggen uitdagingen en kun je een leerling helpen? Zo kom je te weten wat iemand echt nodig heeft om goed te kunnen leren. Dat is natuurlijk voor iedere leerling prettig, en zou over het algemeen genomen veel meer aandacht verdienen op scholen.

Schoolbeleving

Leerlingen met autisme ervaren school doorgaans niet als een veilige omgeving. Vaak omdat ze zich niet begrepen voelen en ze gepest worden. Stress ontstaat bijvoorbeeld als een leerling de manier van uitleggen keer op keer niet begrijpt, er geen alternatieven worden geboden in manier van uitleggen of tempo, en de leerling tegelijkertijd wel druk ervaart om mee te kunnen komen en niet wil falen.

Leerling van 9 jaar, reguliere basisschool:

"Ik vergeet veel door een vol hoofd, dan kan ik niet goed meer denken. Andere kinderen doen vervelend door steeds herrie te maken of praten als ik moet lezen of schrijven. Ik kan dan niet goed werken en wil dan alleen zijn. Ik voel me anders dan andere kinderen."

3 Zo gingen leerlingen met autisme in gesprek met Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en wetenschap Sander Dekker, maakten zij samen met *Vanuit autisme bekeken* het filmpje 'Onderwijs vanuit autisme bekeken' en vertelden zij via een online vragenlijst over hun ervaringen en wensen voor het onderwijs wat resulteerde in het '[Spoorboekje Als je het mij vraagt – Onderwijs vanuit autisme bekeken](#)'. In samenwerking met Stichting Alexander deed *Vanuit autisme bekeken* onderzoek naar de schoolbeleving van kinderen en jongeren met autisme. Zie bijlage C voor een uitgebreide weergave.

Dit is een erg belangrijk punt voor leraren. In de praktijk zien we dat veel stress zelfs invloed kan hebben op het IQ: zij scoren lager dan je op grond van hun eigenlijke capaciteiten zou verwachten. We spraken leerlingen die opbleiden in een veilige omgeving en in een paar maanden van bijvoorbeeld VMBO-K naar HAVO-advies gingen.

Je onbegrepen voelen gaat zeker niet alleen over leraren en andere medewerkers binnen de school. Kinderen en jongeren met autisme ervaren ook onbegrip van medeleerlingen, het gevoel dat 'anders zijn' niet geaccepteerd wordt. Het zou fijn zijn als de school meer aandacht besteedt aan elkaar leren kennen en te praten over verschillen. Hierdoor zal het pesten ook afnemen.

Een leerling met autisme:

"Wat kan school doen? Met elkaar praten hierover. Dat geeft begrip, dan gaan anderen mij beter snappen. Ik voel me minder alleen als andere kinderen betrokken worden bij wat ik meemaak."

Een veilige omgeving betekent niet perse dat alles voorspelbaar is. Tuurlijk het is fijn als er structuur is, als er duidelijke roosters zijn en veranderingen tijdig worden aangekondigd. Maar het echte leven is ook niet voorspelbaar en daar moet je ook op voorbereid zijn. Een veilige omgeving betekent voor kinderen en jongeren met autisme dan ook vooral een omgeving waarin ze zichzelf mogen en kunnen zijn en er vertrouwen is tussen hen en de leraar. Stress vermindert als je elkaar echt leert kennen en aandacht krijgt, als leerlingen elkaar beter begrijpen en als flexibiliteit mogelijk is in leerstijlen en leertempo. Dan kan iedereen beter leren.

Leerling van 9 jaar, reguliere basisschool:

*"Wat ik zou veranderen op school?
Dat kinderen meer zelf keuzes
mogen maken en niet allemaal
hetzelfde hoeven te doen. En minder
uit boeken en meer doe dingen."*

Op praktisch niveau noemen leerlingen met autisme vooral de onderwerpen klassengrootte, het schoolgebouw en lesmaterialen. Over het algemeen vinden zij een kleinere klas fijner. Maar het is zeker niet zwart/wit. Het kan ook goed werken in een grotere klas, wanneer de leerlingen elkaar goed kennen en het vertrouwd voelt. En een kleine klas kan ook erg druk zijn als de school niet goed georganiseerd is. Dit vertellen bijvoorbeeld leerlingen van het speciaal onderwijs die in hele kleine klassen zitten. Een rustige ruimte op school waar je je even kunt terugtrekken is prettig. Die kan je bijvoorbeeld gebruiken tijdens de pauze zodat je niet in de drukke aula hoeft te zitten, om een toets te maken of je even terug te trekken als er tijdens een les stress ontstaat. Belangrijk is dat deze ruimte wel een veilige plek is en niet een 'hok' waar je naartoe moet als men even niet meer weet hoe met je om te gaan. Lesmaterialen zijn niet altijd geschikt voor leerlingen met autisme. Meestal wordt daarin verwacht dat de leerling zelf alles automatisch in een context plaatst, terwijl leerlingen met autisme dat vaak nog niet vanzelf doen. Een tip aan uitgevers: houd er bij de ontwikkeling van materialen rekening mee dat niet iedereen dit automatisch doet en dus de stof goed kan leren.

Leerling van 13 jaar, reguliere middelbare school:

*"Wat ik zou veranderen op school?
De manier waarop de scholen
werken. De scholen werken nu als:
Jij past niet in ons programma? Dan
kom je er ook niet in! Dat wil ik
veranderen in: Jij komt er in! Maakt
me niet uit of je schizo of het
syndroom van down hebt of dat je
ADHD hebt of ASS of wat dan ook."*

Adviezen aan scholen

Leraren kunnen het verschil maken, vertellen leerlingen met autisme. Die leraren hebben daarbij steun nodig van hun directie, met name als het gaat om flexibel omgaan met regels en het creëren van een open cultuur. Dit zijn de belangrijkste tips aan scholen van leerlingen met autisme:

Leer mij echt kennen

Iedereen is uniek, ook iedereen met autisme. Autismes mag geen stempel zijn vinden leerlingen met autisme, het is bij iedereen anders. Bovendien, je bent je niet autisme. Je bent een mens, een leerling en je hebt ook autisme. Het is daarom heel belangrijk om kinderen echt te leren kennen. Alleen dan kun je werken aan vertrouwen, een veilige omgeving en inspelen op iemands talenten en uitdagingen.

Durf uitzonderingen te maken

Een leraar die soepel om durft te gaan met de regeltjes wordt erg gewaardeerd. Het biedt ruimte aan leerlingen om meer zichzelf te kunnen zijn en stress te voorkomen. Door de leerling te leren kennen weet je wat hij of zij echt nodig heeft. Maak gewoon een uitzondering vinden veel leerlingen, dat kan prima als je er maar duidelijk over bent tegen andere leerlingen. Kleine uitzonderingen kunnen soms al een groot verschil maken voor een leerling met autisme. Leerlingen ervaren soms ook dat een leraar wel wil, maar wordt tegengehouden door de school. Die zou een leraar juist moeten helpen.

Duidelijke communicatie binnen de school

Afspraken die met leerlingen worden gemaakt over uitzonderingen, worden niet altijd duidelijk gecommuniceerd binnen de school. Dit kan heel vervelend zijn voor leerlingen omdat ze dan telkens opnieuw moeten uitleggen waarom een afspraak is gemaakt. Of ze krijgen op hun kop omdat ze iets doen wat volgens een andere leraar of bijvoorbeeld de conciërge niet mag. Zoals pauze houden in een rustige ruimte in plaats van de aula. Zorg er dus voor dat afspraken over uitzonderingen bekend zijn onder de andere medewerkers op school.

Wees jezelf en durf te vragen

Het schept vertrouwen als een leraar (of mentor, decaan etcetera) zichzelf kan zijn en bijvoorbeeld vertelt over zijn eigen hobby's of dingen die hij of zij lastig vindt. 'Het is ook geen probleem als je even niet weet hoe je met me om moet gaan', vinden de leerlingen met autisme. 'Maar vraag dan vooral aan *mijzelf* wat zou helpen'. Leerlingen met autisme weten zelf vaak heel goed wat ze nodig hebben. En je kunt ook de ouders betrekken want die kennen een leerling ook goed.

Zo maakt u het verschil voor

www.uaanzet.nl

VISIE

- * Zie passend onderwijs als basis voor een inclusieve samenleving
- * Ga uit van de mogelijkheden van een leerling
- * Ga uit van ontwikkelingsgerichte visie op autisme
- * Neem samenwerking als basis voor maatwerk

MAATWERK

- * Durf verschil te maken, juist omdat iedereen gelijkwaardig is
- * Zorg dat gemaakte afspraken bekend zijn in school
- * Luister naar creatieve oplossingen van leerling en ouders
- * Denk 'out of the box' om een passende plek te vinden

Gesprekshulp voor op school
www.autismewegwijzer/gesprekshulp-school

OPEN HOUDING

- * Luister naar de leerling
- * Luister naar de ouders
- * Bied een veilige omgeving om te leren
- * Interpreteer 'ander' gedrag niet verkeerd

Leer mij echt kennen!

DIAGNOSTIEK

- * Zie ouders als partner
- * Maak concreet wat de diagnose voor dit kind betekent in de klas
- * Betrek expertise vanuit onderwijs bij handelingsgerichte diagnostiek

Diagnoserapport:
www.vanuitautismebekeken.nl/diagnose

Durf 'gewoon' een uitzondering voor mij te maken.

Diagnose helpt mij om mijzelf te begrijpen, maar mag geen stempel zijn.

SCHOOL

vanuit **AUTISME** bekeken

kijk voor meer tips op

leerlingen met autisme...

Zie mijn hele leven en omgeving.

www.watvindik.nl

LEVENSBREDE AANPAK

- * Kijk breder dan school: wat werkt thuis, op de sportclub.....?
- * Maak afspraken met jeugdhulp over continuïteit van begeleiding thuis-school en neem de regie
- * Ga voor een integrale aanpak en financiering in samenwerking met gemeenten

www.vanuitautisme.bekeken.nl/mBC

Ik vind overgangen lastig.

PREVENTIE

- * Weet waar autisme-expertise te vinden is
- * Ben alert op overgangssituaties en life events
- * Borg een warme overdracht bij wisseling van klas, school of overgang naar werk
- * Benut de ervaring van (oud-) leerlingen met autisme

Ik heb recht op leren en ontwikkelen.

RECHT OP ONTWIKKELING

- * Weet: leerplichtonthefing ≠ einde leerrecht
- * Zoek contact met de leerplichtambtenaar om uitval te voorkomen
- * Benut opties als leertijdonthefing en onderwijs op andere locatie

Checklist voor scholen:
www.vanuitautisme.bekeken.nl/producten

Keuzehulp
arrangementen:
www.autismewegwijzer.nl/docenten/arrangementen

Jos heeft het Lyceum afgemaakt ondanks de school, niet dankzij...

Jos zit op een lyceum met speciale structuurklassen voor leerlingen met autisme. Het autisme van Jos uit zich vooral in de executieve functies (plannen, aandacht, werkgeheugen en gedragsregulatie). Huiswerk maken is dan ook een belangrijk thema. Vaak krijgt hij niet mee wat het huiswerk is. Dat komt door het rumoer dat 5 minuten voor het eind van de les bijna standaard ontstaat in een klas. Dat leidt Jos af, hij is vooral bezig met de volgende les en dat hij naar het volgende lokaal moet.

De moeder van Jos geeft aan dat het probleem simpel op te lossen is door het huiswerk in Magister te zetten, een online systeem van de school waar ouders ook toegang toe hebben. In de onderbouw zetten leraren het huiswerk standaard in Magister; in de bovenbouw is het aan de leraren. Een andere suggestie van de ouders is dat de leraren het huiswerk altijd aan het begin van de les op het bord gaan zetten.

Het standpunt van de school is dat leerlingen in de bovenbouw het huiswerk zelf in de agenda moeten schrijven. De ouders van Jos hebben het gevoel dat de school vooral tegen ouders in plaats van mét ouders wordt gesproken. De school staat niet open voor suggesties die de leerling in staat stelt goed te functioneren. De moeder van Jos: 'De school vertelde mij wat het beste was. Naar mijn (ervarings)deskundigheid werd niet gevraagd'. Er komt geen oplossing die het Jos makkelijker maakt zijn huiswerk te overzien.

VAN BELEMMERINGEN NAAR KANSSEN

4

De wetgeving biedt voldoende ruimte om passend onderwijs te realiseren. Waarom lukt het in de praktijk dan toch nog niet altijd? In de praktijksituaties die wij analyseerden zagen wij een aantal zaken die passend onderwijs kunnen belemmeren. We onderscheiden daarin knelpunten (werkwijzen in de uitvoering) en misverstanden (het idee dat een bepaalde werkwijze niet mogelijk is binnen de nieuwe wetgeving). De oplossing ligt in het zien van kansen: weten welke ruimte er is en inspiratie halen uit creatieve oplossingen/goede voorbeelden die in de praktijk werken.

Knelpunten en misverstanden die passend onderwijs belemmeren

A. Knelpunten

In onze analyse van de casuïstiek zagen we een aantal terugkerende aandachtspunten die de realisatie van passend onderwijs voor leerlingen met autisme in de praktijk belemmeren. We benoemen die hier als knelpunten, en geven per knelpunt aan hoe u ruimte kunt creëren.

KNELPUNT	WELKE RUIMTE IS ER VOOR...
Werken vanuit een vaststaand kader	
Oplossingen die leerlingen en ouders aandragen kunnen 'out of the box' zijn. Het lijkt voor scholen niet altijd makkelijk om daarin mee te denken of te bewegen.	School: Benut de volle ruimte die de wet biedt. Er is vaak meer mogelijk dan je denkt. Bijvoorbeeld een combinatie van een plek op school en elders met een tijdelijke leertijdonthefing of met hulp in de klas vanuit het jeugdteam. Goede voorbeelden kunnen hierin inspireren.
Een maatwerktraject lijkt niet mogelijk. Methoden, leerdoelen en norm worden strikter gehanteerd dan past voor leerlingen met autisme.	School: Zie een methode of norm als leidraad. Veel leerlingen kunnen de doelen halen als ze daar op hun eigen manier mogen komen. Mogelijk is hierbij wat extra begeleiding van de leerling nodig. Gemeenten en onderwijs zouden hierin goed samen moeten werken. Voorbeelden: › Als communicatieve vaardigheden een knelpunt zijn voor de leerling, kun je samen kijken naar alternatieven voor opdrachten als een presentatie geven voor de groep. › Als een leerling moeite heeft met de leeromgeving lost een lager school-niveau het probleem niet op. Andere oplossingen kunnen effectiever zijn, bijvoorbeeld een aangepaste uitleg of leermateriaal dat aansluit bij zijn manier van denken. › Bij leerlingen met autisme kan het verschil tussen sterke en zwakke vakken erg uit elkaar liggen. Door onderwijs aan te bieden op het niveau van zijn zwakste vak wordt talent verspild. Denk aan de optie van deelcertificaten. OCW: Stimuleer maatwerk dat uitgaat van verschillen, bijvoorbeeld bij definitie van kwalificatiedossiers in het MBO, het verder vormgeven van het toezicht passend onderwijs en ook bij de uitwerking van Onderwijs 2032. Inspectie: Let bij toezicht niet alleen op resultaten en uitstroomgegevens, maar ook op of scholen ruimte benutten om werkelijk maatwerk te realiseren.

KNELPUNT

WELKE RUIMTE IS ER VOOR...

De school kan het niet alleen

Een leerling heeft extra begeleiding nodig bij de onderwijsloopbaan.

SWV en gemeente: Een levensbrede aanpak borgt de samenhang tussen de verschillende levensdomeinen. SWV en gemeenten kunnen dit samen oppakken. De [mBC Levensbrede aanpak bij autisme](#) van *Vanuit autisme bekeken* laat zien wat dit opbrengt en hoeveel kosten dit uiteindelijk bespaart. Benut het OOGO om hier goede afspraken over te maken.

Onrustig en niet goed begeleid leerlingenvervoer leidt ertoe dat leerlingen met autisme al overprikkeld op school aankomen.

SVW: Probeer een passende plek op een school dicht bij huis te vinden, dat voorkomt lange ritten.

Gemeente en school: De gemeente is verantwoordelijk voor begeleiding tijdens het vervoer als dat nodig is, met name wanneer meerdere kinderen tegelijk worden vervoerd (VNG). Benut zo nodig het OOGO om dit goed te regelen.

Er is geen plek (met doorzettingskracht) waar ouders naar toe kunnen als zij er met de school niet uitkomen.

OCW: Een autoriteit in de regio benoemen die de kracht heeft om door te pakken. Dit zou bijvoorbeeld de onderwijs- en/of onderwijs-zorgconsulent kunnen zijn. De consulent kan vervolgens die experts op het gebied van preventie en thuiszitten betrekken en kan indien nodig opschalen naar het ministerie van OCW, de Onderwijsinspectie en samenwerken met het ministerie van VWS.

Stelselscheiding

Het is onduidelijk of en hoe budgetten uit de verschillende stelsels kunnen worden ingezet voor een integrale maatwerkaanpak (Wlz, jeugdhulp, onderwijskosten, zorgverzekering).

SWV, schoolbestuur en gemeente: Zorg dat je elkaar kent en elkaar weet te vinden en onderzoek samen hoe maatwerk financiering te organiseren is. Kijk ter inspiratie naar de experimenten die in diverse regio's zijn gestart met betrekking tot integrale financiering.

Maatwerk lijkt financieel niet mogelijk.

School: Alternatieven zijn bijvoorbeeld:

- › Vergroot klassen, bv door klassen samen te voegen, en maak zo een leraar vrij om meer individueel onderwijs te geven.
- › Probeer extra begeleiders te organiseren vanuit de Jeugdwet. Benut het OOGO en gebruik de mBC om gemeenten te motiveren hierin bij te dragen.

Autisme-expertise

In sommige regio's is er geen kennisinfrastructuur rondom autisme in het onderwijs. Vaak is er wel kennis over de mogelijkheden en aanpak voor leerlingen met autisme, maar deze expertise is voor scholen en ouders lastig te vinden.

SWV: Participeer in bestaande autismenetwerken om specifieke autisme-onderwijskennis toegankelijk te houden.

SVW en gemeenten: Organiseer samen een regionaal en/of lokaal aanspreekpunt en kennisplek i.s.m. autismenetwerken (aanbieders van zorg/steun).

KNELPUNT

Binnen passend onderwijs is een diagnose niet meer strikt noodzakelijk, maar bij autisme is goede diagnostiek wel nodig om de problematiek én oplossingsmogelijkheden goed te herkennen en daar op in te spelen.

WELKE RUIMTE IS ER VOOR...

GGZ, school en SWV: Goede diagnostiek is handelingsgericht en betreft direct het onderwijs bij mogelijke oplossingen. Scholen en/of samenwerkingsverbanden kunnen meewerken en bijdragen aan integrale diagnostiek. Zie bv de 'Brede blik poli' bij de creatieve oplossingen.

B. Misverstanden

Het wettelijk kader van het passend onderwijs biedt voldoende ruimte om te doen wat nodig is. In de praktijk lukt dat toch niet altijd. Vaak staan overtuigingen in de weg. Overtuigingen dat iets niet kan 'omdat ...'. Dit berust in veel gevallen op misverstanden. Inzicht daarin geeft ruimte om de volle ruimte van de wet te gebruiken en te komen tot passend onderwijs.

OVERTUIGING

HOE ZIT HET ECHT?

1. 'Een leerplichtonthefing is nodig voordat we zorg kunnen regelen.'

Dit is niet juist. Sterker nog, het is van belang dat we jeugdzorg en onderwijs hand in hand organiseren. Daarvoor zijn geen wettelijke belemmeringen!

2. 'Voor passend onderwijs is geen diagnose nodig.'

Een leerling heeft inderdaad geen diagnose nodig om recht te hebben op passend onderwijs. Voor de juiste invulling van het passend onderwijs is goede diagnostiek (even los van een formele diagnose) wel van belang, zodat de juiste ondersteuning ingezet kan worden waarbij goed gekeken wordt naar kwetsbaarheden in de ontwikkeling. Voor leerlingen met autisme geldt: bij een aanpak die geen rekening houdt met het autisme is het risico op averechtse effecten heel groot.

3. 'De gemeente houdt zich niet bezig met de ondersteuning van leerlingen tijdens schooltijd.'

Gemeenten hebben baat bij het combineren van jeugdhulp/zorg en onderwijsondersteuning. Als een leerling uitvalt van school draait de gemeente immers op voor een groot deel van kosten (zie [mBC Levensbrede aanpak bij autisme](#)). Zorgkosten kunnen worden verlaagd als onderwijs de zorg ondersteunt: onderwijs is de meest toekomstgerichte dagbesteding die een kind kan krijgen. Samenwerking tussen gemeenten en scholen om te komen tot (gezamenlijke financiering van) een levensbrede aanpak is in ieders belang.

OVERTUIGING	HOE ZIT HET ECHT?
4. 'Autisme is een beperking.'	Autisme definiëren als een beperking doet de leerling tekort. Autisme is een andere manier van informatieverwerking, die zowel kwaliteiten als beperkingen met zich mee kan brengen. De omgeving heeft veel invloed op de balans daartussen. Op school kan dat betekenen dat een leerling vastloopt als hij zich moet aanpassen aan het standaard programma, terwijl zijn talenten tot bloei kunnen komen met bijvoorbeeld een andere volgorde van leren, andere manier van instructie en andere manier van naar (ontwikkel)resultaten kijken.
5. 'Als een kind is opgenomen in een zorginstelling kan hij/zij niet meer naar school.'	Hiervoor zijn wel mogelijkheden. Bijvoorbeeld een combinatie van leertijd-ontheffing en onderwijs op een andere locatie, zoals een zorginstelling. In veel instellingen zijn nevenvestigingen van (V)SO scholen. Als dat er nog niet is, kan de school met de inspectie overleggen welke mogelijkheden er zijn.
6. 'Convergente differentiatie biedt zorgleerlingen de beste kansen.'	Convergente differentiatie helpt weliswaar zo veel mogelijk leerlingen om hun diploma of certificaat te halen, maar dat is niet altijd in het belang van ieder kind. Aansluiten op een individueel niveau – divergente differentiatie – kan meer ruimte geven voor passend onderwijs. Ofwel durf verschil te maken.

Kansen: creatieve oplossingen en goede voorbeelden

Uit vele geslaagde praktijkvoorbeelden blijkt dat de sleutel van succes ligt bij een geïnspireerde en gepassioneerde leraar of bestuurder die het lef heeft om gewoon te doen wat nodig is en daarbij niet teruggefloten wordt of terugschrikt van het risico om gedurende het leerproces fouten te maken en dan weer bij te stellen, samen met alle betrokkenen. Kleine aanpassingen maken vaak een groot verschil.

A. Lijst met creatieve oplossingen

Er bestaat geen 'standaard' autismevriendelijk passend onderwijs. Daarvoor verschilt de invloed van autisme op het functioneren te veel per leerling. De lijst hieronder is daarom nadrukkelijk geen afvinklijst om een soort standaard autismevriendelijke school in te richten.

De kern van autismevriendelijkheid is een omgeving creëren waarin de ontwikkelmogelijkheden en kwaliteiten van de leerling volop ruimte krijgen omdat factoren die zijn functioneren blokkeren, zijn verminderd of weggenomen. Vaak gaat dat om relatief kleine aanpassingen of eenvoudige afspraken. De lijst met creatieve oplossingen geeft een indruk van het soort aanpassingen dat zinvol kan zijn voor een leerling met autisme. De lijst pretendeert niet compleet te zijn. Het kan nodig zijn om verschillende aanpassingen uit te proberen voordat de optimale situatie bereikt wordt.

In de online versie van dit document kunt u via de hyperlinks meer informatie vinden over de goede voorbeelden en oplossingen. (De online versie is te vinden via www.vanuitautismebekeken.nl/ovab). Na deze lijst volgen enkele uitgewerkte voorbeelden.

Organisatorische aanpassingen

Met de leerling bespreken wat nodig is

[Gesprekshulp voor op school](#)

Online instrument dat leerlingen met autisme helpt om na te denken wat zij nodig hebben op school.

Rust organiseren

[Groepsgrootte aanpassen](#)

Scholen zijn vrij om zelf de groepsgrootte te bepalen en af te stemmen op de leerlingen die er op dat moment zijn.

[Voor de bel van klas wisselen](#)

Als leerlingen van lokaal moeten wisselen kan het prettig zijn als een leerling met autisme een paar minuten voor de bel vast naar het volgende lokaal kan lopen. Dit geeft meer tijd, minder prikkels en het is vaak makkelijker om overzicht te houden.

[Laat leraren van klas wisselen i.p.v. leerlingen](#)

Sommige scholen kiezen ervoor om leerlingen een vast lokaal te geven en de leraren te laten wisselen.

[Time out door tijdelijke vrijstelling van leerplicht](#)

De Leerplichtwet biedt de mogelijkheid dat zieke leerlingen een tijdelijke vrijstelling krijgen (artikel 11 onder d van de Leerplichtwet). In de brief [Onderwijs op een andere locatie](#) schrijft de staatssecretaris dat het begrip 'ziekte' ruim geïnterpreteerd kan worden, waardoor het alle kinderen omvat die vanwege lichamelijke of psychische belemmeringen tijdelijk of gedeeltelijk niet naar school kunnen. Om die bestaande ruimte expliciet te verankeren in de onderwijswetten zijn wetswijzigingen voorzien; vooruitlopend op de wetwijziging is echter onder artikel d al veel mogelijk.

[Minder uren naar school \(speciaal onderwijs\)](#)

Voor het speciaal onderwijs biedt de WEC de mogelijkheid om af te wijken van de voorgeschreven onderwijstijd.

- › artikel 12, 2e lid;
- › artikel 14a tweede lid, onderdeel e, WEC jo artikel 6g WVO;
- › artikel 25, vijfde lid, jo artikel 25, eerste lid, WEC.

Extra capaciteit voor individuele begeleiding organiseren

Door klassen samen te voegen kan een leraar vrijgemaakt worden voor individuele begeleiding van zorgleerlingen.

Meewerken en bijdragen aan integrale diagnostiek

[Brede Blik-Poli](#)

Breed team van kinderarts, kinderfysiotherapeut en kinderpsycholoog kijkt samen met ouders en school naar wat er speelt en nodig is. School kijkt naar mogelijkheden om de adviezen te implementeren.

CREATIEVE OPLOSSINGEN

GOEDE VOORBEELDEN EN HULPMIDDELEN

Veilige leeromgeving op school

Met de leerling bespreken wat nodig is

[Gesprekshulp voor op school](#)

Online instrument dat leerlingen met autisme helpt om na te denken wat zij nodig hebben op school.

Vanuit een open houding werken

Een open houding bevordert gelijkwaardig contact tussen leraar en leerling. Dit is een voorwaarde om tot goede oplossingen te komen. Zie voor meer informatie:

- › [Communicatietips \(Autismewegwijzer\)](#)
- › [Veilige leeromgeving](#)
- › [Oplossingsgericht werken op school](#)
- › [Geweldloze communicatie op school](#)
- › [Autismevoordocenten.nl](#)
- › [Persoonlijk communicatieprofiel](#)

Duidelijke werkopdrachten geven

[Autismewegwijzer](#)

De Autismewegwijzer geeft tips hoe werkopdrachten op school duidelijk overgebracht kunnen worden aan leerlingen met autisme.

[Geef me de vijf](#)

Deze methode helpt naasten en professionals om duidelijk te communiceren met een kind met autisme.

Lesdoelen, leertempo en lesmateriaal

Met de leerling bespreken wat nodig is

[Gesprekshulp voor op school](#)

Online instrument dat leerlingen met autisme helpt om na te denken wat zij nodig hebben op school.

Divergente differentiatie toepassen

[Differentiëren zonder label](#)

Uitleg over differentiatie op school, geplaatst in het kader van diversiteit en inclusiviteit.

Maatwerk lesprogramma aanbieden

[IVIO@school](#)

Onderwijsprogramma's losgemaakt van plaats en tijd, gericht op specifieke behoeften.

[Aan de slag](#)

Individueel onderwijsprogramma, op maat ingepast in het voortgezet (speciaal) onderwijs, praktijkonderwijs of entree opleidingen.

[Handreiking hoogbegaafdheid](#)

Aangepaste lesprogramma's voor hoogbegaafde leerlingen.

[Feuerstein](#)

Onderwijsprogramma dat is gericht op de ontwikkeling van leervaardigheden.

CREATIEVE OPLOSSINGEN

GOEDE VOORBEELDEN EN HULPMIDDELEN

Lesdoelen, leertempo en lesmateriaal

Maatwerk lesprogramma aanbieden

[Rebound voorzieningen](#)

Onderwijsprogramma voor leerlingen met gedragsproblemen.

[Symbiose](#)

Een leerling die ingeschreven staat op het (voortgezet) speciaal onderwijs kan gedeeltelijk onderwijs volgen in het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs, het voortgezet onderwijs of in een instelling voor educatie en beroepsonderwijs – of andersom.

Visuele ondersteuning bieden

[Beelddenkers op school](#)

Begeleiding van leerlingen die visueel denken.

[Picto-selector](#)

Pictogrammen kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden om het dagprogramma op school helder te maken.

[Kleurenklok](#)

Hulpmiddel om leerlingen met autisme die moeite hebben met de tijd & planning zelfstandig te laten werken.

[Agenda met pictogrammen](#)

Autismevriendelijke leermiddelen bieden

[Realistisch Rekenwiskundeonderwijs en ASS](#)

Scholingspakket met rekenonderwijs dat is aangepast aan leerlingen met autisme.

[Wijzer onderwijs: autisme](#)

Informatie voor leraren en om onderwijs beter aan te laten sluiten bij leerlingen met autisme.

Individuele begeleiding / zorg

Met de leerling bespreken wat hem of haar helpt

[Gesprekshulp voor op school](#)

Online instrument dat leerlingen met autisme helpt om na te denken wat zij nodig hebben op school.

Digitale coaching

Het Leo Kannerhuis ontwikkelde een reeks apps voor mensen met autisme, onder meer voor school en reizen (naar school).

› [Brugklastraining met digitale schoolcoach](#)

› [Schoolcoach](#)

› Hulp bij het zelfstandig reizen: [OV coach](#)

CREATIEVE OPLOSSINGEN

GOEDE VOORBEELDEN EN HULPMIDDELEN

Persoonlijke begeleiding / therapie op school

[Levensloopbegeleiding](#)

Integrale ondersteuning in iedere fase van het leven, op alle levensgebieden en met speciale aandacht voor grote en kleine veranderingen die zich in de loop van het leven voordoen, zoals de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs.

[Samenwerking levensloopbegeleider en interne begeleider/zorgcoördinator op school](#)

Een duo van een interne begeleider en een levensloopbegeleider werken nauw samen met de leerling en de ouders om een integraal plan te maken voor de ondersteuning van de leerling op school, thuis en in de vrije tijd.
Voorbeeld: MBO Prinsentuin in Andel.

[Trajectbegeleiding](#) (zie de uitgewerkte goede voorbeelden)

Deskundige begeleiding in school voor kwetsbare leerlingen in een reguliere klas. De begeleider is permanent in de eigen school aanwezig.

[Motorische remedial teaching \(MRT\)](#)

Extra hulp bij bewegingsonderwijs voor leerlingen die minder vaardig bewegen of bewegen niet leuk vinden.

[Muziektherapie](#)

Methode waarbij muziek wordt ingezet voor de ontwikkeling van een kind.

[Sensomotorische integratie: bewegen op school](#)

Handvatten voor leraren bij leerlingen met een verstoorde zintuiglijke verwerking.

[TEACCH](#)

Onderwijsprogramma in het speciaal onderwijs en in medisch kinderdagverblijven met een zeer gestructureerde omgeving waarbij visualisering en voorspelbaarheid centraal staan.

[TOM-training](#)

Traning in theory of mind: inleven in een ander.

Sociale vaardigheden ontwikkelen op school

Sociale vaardigheidstrainingen voor op school:

- › [Kanjerttraining](#)
- › [Rots en water](#)
- › [Leefstijl](#)
- › [Stip-methode](#) (cluster 3 speciaal onderwijs)

[Sociale verhalen](#)

Ontwikkeling van sociaal inzicht.

CREATIEVE OPLOSSINGEN

GOEDE VOORBEELDEN EN HULPMIDDELEN

Leslocatie

Bespreek met leerling wat nodig is

[Gesprekshulp voor op school](#)

Online instrument dat leerlingen met autisme helpt om na te denken wat zij nodig hebben op school.

Aanpassingen op de eigen school

[Checklist voor scholen](#)

Aandachtspunten voor autismevriendelijk passend onderwijs.

Onderwijs op andere locatie

[Rebound voorzieningen](#)

Onderwijsprogramma, vaak op een andere locatie, voor leerlingen met gedragsproblemen.

In de zomer van 2016 verschijnt een brochure over flexibele onderwijsarrangementen, tijdelijk ergens anders dan waar je staat ingeschreven.

Videoverbinding met de klas

[Webchair](#)

Technologie voor een videoverbinding met de klas.

Thuisonderwijs

[Bewust thuisonderwijs](#)

Vrijstelling op basis van Artikel 5 sub b van de Leerplichtwet.

Tussenvoorziening (PO en VO)

[ACIC](#)

Tussenvoorziening die levensbreed maatwerk biedt, in samenwerking met school, en is gericht op terugkeer naar de collectieve voorziening.

De Sloep (zie uitgewerkte voorbeelden hieronder): tussenvoorziening voor een jong kind.

Kijk voor nog meer voorbeelden op de volgende sites:

- [Stichting AutiPassend Onderwijs](http://www.autipassendonderwijsutrecht.nl) (www.autipassendonderwijsutrecht.nl)
- [Ondersteuning passend onderwijs PO-Raad](http://www.poraad.nl) (www.poraad.nl)
- [Steunpunt passend onderwijs VO](http://steunpuntpassendonderwijs-vo.nl) (steunpuntpassendonderwijs-vo.nl)
- [Praktijkvoorbeelden MBO](http://www.passendonderwijs.nl) (www.passendonderwijs.nl)
- [Praktijkvoorbeelden onderwijszorgarrangementen van Nederlands Jeugdinstituut](http://www.nji.nl) (www.nji.nl)
- [Routekaart zonder thuiszitters](http://www.gedragswerk.nl) (www.gedragswerk.nl)

B. Goede voorbeelden

Hieronder staat een selectie uit de vele inspirerende goede voorbeelden die wij zijn tegengekomen in de afgelopen twee jaar.

De inzet van de leraar maakt een groot verschil

Een leraar van een basisschool heeft een groep 7 met daarin een jongen met autisme. Zij benadrukt dat in gesprek blijven met ouders heel belangrijk is. Zij bleef in gesprek met de ouders van deze jongen over een eventueel diagnostiektraject. De ouders hadden wat tijd nodig om daarover na te denken, de leraar bleef in gesprek en vroeg of ze ondertussen voor zichzelf wel hulp mocht invoeren om nu al passend onderwijs te kunnen bieden. Zij vroeg advies van een orthopedagoog uit het Centrum voor Jeugd en Gezin. In gesprek met de leerling vroeg zij, hoe hij zijn weekplanning het liefst zou maken. Dat werd de vorm van een trein, met in elk wagonnetje de planning voor de dag. Treinen vond hij fascinerend en op deze manier ging de planning voor hem ook leven. Deze juf maakt dat apart voor hem. Ook hebben ze afgesproken dat hij vooraan in de klas zit, en af en toe zitten ze samen om te bespreken hoe het gaat of om aparte instructie te geven. Deze juf zegt: "Ik vind dit een vanzelfsprekend onderdeel van mijn vak, maatwerk bieden waar ik kan."

Een leraar van een basisschool groep 6 zegt: "Ik heb voor al mijn leerlingen maar twee vragen waar ik op terugval als ik denk dat maatwerk nodig is: Wat is er aan de hand? en Hoe kan ik je helpen? En dan is het de kunst om echt te luisteren naar wat een leerling vertelt en dat serieus te nemen. Ik luister dan echt, ben nieuwsgierig en onbevangen. En dat lukt mij ook in een klas met 30 kinderen, door handige oplossingen – inzet van stagiaires bijvoorbeeld."

Inzet ervaringsdeskundige op school

Een ervaringsdeskundige heeft de PABO gevolgd en een opleiding remedial teacher. Hij werkt nu als remedial teacher en leerlingbegeleider op een basisschool. Hij ondersteunt zijn collega's als ervaringsdeskundige, wat als zeer positief wordt ervaren door het team. Een ervaringsdeskundige met het vermogen om zich in te leven in kinderen. Zoals hijzelf zegt: "Waar mijn collega's raar opkijken als een kind met autisme opeens boos wordt, snap ik vaak direct hoe dat komt of ik weet wat ik moet vragen." De open houding van de school en zijn ervaring zorgen ervoor dat de kinderen zich begrepen voelen.

Trajectbegeleiding in het regulier voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs wordt extra ondersteuning soms vormgegeven door middel van trajectbegeleiding. Trajectbegeleiding (ook wel trajectgroep genoemd) is deskundige begeleiding voor kwetsbare leerlingen die permanent in de eigen school aanwezig is. De kinderen zitten in een reguliere klas en doen gewoon mee met het lesrooster, samen met klasgenoten die geen trajectbegeleiding krijgen. De trajectbegeleiding heeft een vaste eigen ruimte binnen de school, waar altijd een expert op het gebied van leerproblemen en sociaal-emotionele vaardigheden aanwezig is om leerlingen en docenten, die dat nodig hebben, extra hulp, ondersteuning en aandacht te geven. Dit kan voor, tijdens en na de lessen zijn. Deze trajectbegeleiding wordt vaak (deels) bekostigd door het samenwerkingsverband. Leerlingen met autisme noemen als voordeel van zo'n trajectgroep dat de begeleiding meer gespecialiseerd kan zijn en op afroep beschikbaar is voor kwetsbare leerlingen (en hun docenten), terwijl je toch niet apart wordt gezet. OSG Willem Blaeu in Alkmaar en het Zaanlands Lyceum zijn voorbeelden van scholen die hun begeleiding op die manier vormgeven.

Schoolteam Pius X College Bladel

“

Het Schoolteam (ST) is een multidisciplinair team dat begeleiding biedt aan jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar, aan ouders thuis en docenten op school. Het team is een bundeling van expertise in jeugdzorg, schoolmaatschappelijk werk en onderwijs. Het doel van het Schoolteam is om de zorg en het onderwijs dicht bij elkaar te brengen en zo laagdrempelig en snel mogelijk hulp te bieden. Het ST functioneert vanuit school, zodat er snel gereageerd kan worden op problemen en zorg geboden kan worden. Door de korte lijntjes en het goede contact op school is er een duidelijk beeld van de sociale kaart op school en welk kind welke behoefte heeft. Het schoolteam wordt als een aanwinst ervaren door het team!

Pilot Sloep in Leiden

“

In de regio Leiden is een tijdelijk initiatief gestart waarin een zorgboerderij en een cluster 4-school samenwerken om leerlingen die vastgelopen zijn in het onderwijs een tijdelijke 'tussenstop' te bieden. Binnen deze voorziening worden leerlingen op een rustige manier opgevangen en werken zij aan onder andere sociale vaardigheden, leervaardigheden en hun zelfvertrouwen. Doel is zo snel als mogelijk de schoolloopbaan te hervatten op een school. Dit initiatief is mogelijk gemaakt door het schoolbestuur, het samenwerkingsverband PPO en de samenwerkende gemeenten binnen Holland Rijnland. Het samenwerkingsverband geeft voor leerlingen tijdelijk een TLV categorie hoog af, en de gemeenten faciliteren de zorgboerderij.

Kleine klassen voor leerlingen met autisme: Metis Montessori

“

Leerlingen met autisme lopen soms vast in reguliere klassen: wisselende lokalen, grote groepen en onderwijs is niet gericht op hun leerbehoefte. Het Metis Montessori Lyceum heeft speciale klassen ingericht voor kinderen met autisme. Zo is er een vast, prikkelarm lokaal voor hen in de onderbouw. De groepsgrootte is maximaal 14 en de lessen zijn gericht op leerbehoeftes van kinderen met autisme, gegeven door hiervoor geschoolde docenten. Een ambulante begeleider, onderwijsadviseur en een orthopedagoog begeleiden de mentoren, de afdelingsleider en de docenten. Docenten van deze speciale groepen wisselen expertise uit over kinderen die iets meer vragen – ook in reguliere klassen – met docenten uit die reguliere klassen (peer review).

Project Verzuimbegeleiding in Zutphen

“

In Zutphen hebben onderwijs en gemeenten niet alleen de krachten gebundeld rond thuiszitters, zij houden ook de leerlingen die veel verzuimen in de gaten. De jeugdarts en leerplichtambtenaar gaan sinds dit project in gesprek met alle middelbare scholen in Zutphen om rectoren te stimuleren verzuim te signaleren, te registreren en opvallend verzuim binnen twee weken te melden. Hierdoor zijn leerlingen veel sneller in beeld en wordt veel sneller gekeken naar wat een kind nodig heeft om terug te keren in het onderwijs. Samen met de ouders, de leerling en de school wordt een plan gemaakt, zodat dit kind of deze jongere zorg en passend onderwijs krijgt. Vaak met kleine aanpassingen en met de hulp van een intern begeleider kunnen leerlingen weer terugkomen in de klas zonder dat ze meteen een schoolniveau moeten zakken of langdurig thuis komen te zitten.

Leerlingen sturen zelf hun eigen leerproces

Leren op maat ontstaat vanzelf als leerlingen mogen kiezen. "Dat is de crux. Zelfregulatie gaat over gedrag, motivatie, inschatten hoeveel tijd je voor een taak nodig hebt. Dat kan iedereen wel. Maar zodra je moet beslissen wat goed voor je is, moet je als leerling ook letten op de moeilijkheid van een taak, of hoeveel ondersteuning die taak biedt. Stapje voor stapje kies je je eigen leerpad. Uiteindelijk leer je hoe je in de rest van je leven je eigen docent kunt zijn. De leraar gaat van de rol van sage on the stage naar guide on the side. De leraar krijgt meer de rol van coach. Als je dat doorvoert, heb je uiteindelijk helemaal geen instructie meer nodig in de klas, want de leerling kan die instructie zelf ook tot zich nemen en de volgorde van taken bepalen. De leraar komt om de hoek kijken zodra de leerling vastloopt. Zelfsturing werkt zowel op VMBO-niveau als op VWO-niveau. Maar de mate waarin de zelfsturing werkt hangt wel af van de voorkennis van de leerling. Zelfsturing kun je niet abrupt introduceren. Bij een beginnende leerling zit de sturing bij de docent, of bij het digitale leersysteem, vervolgens verplaats je de controle gradueel, en aan het eind, als alles naar wens verloopt, ligt de regie over het leren bij de leerling."

Liesbeth Kester, hoogleraar Onderwijswetenschappen
Universiteit Utrecht

(bron: Kennisnet mei 2016, Minou op den Velde)

Versterking schoolteam op visie en kennis

Dit voorbeeld komt van een Autismesteunpunt. Er speelde één actuele situatie in de middenbouw van een basisschool. Vanuit een consultatie kwam een vraag voor een tweede leerling voort. Bij de consultatie waren de ouders nauw betrokken. Zij brachten belangrijke ervaringen in en er ontstond meer begrip voor elkaar.

Vanuit dit startpunt wilde de school meer ondersteuning. De beide duo-leraren van deze leerling zijn met hun ib-er een periode gecoacht om de begeleiding van deze leerling, het pedagogische klimaat, visie op passend onderwijs in de klas en klassenmanagement te versterken. Daarnaast koos de school voor drie studiemiddagen op het gebied van autisme, voor het team van de onderbouw. Zo werd de kennis en de ervaring van de mensen in de klas ingebed in de gehele teamontwikkeling van de hele school.

Waar ga je naar toe als samenwerking met school niet werkt?

Klaartje is 8 jaar. Haar school beschrijft haar als een vrolijk meisje dat goed werkt. Haar ouders kennen een andere Klaartje. Thuis zijn er veel problemen. Klaartje is oververmoeid en gestrest; ze eet en slaapt slecht, huilt veel en is agressief. Vaak wil ze niet naar school. Ze stelt thuis veel verhelderingsvragen. De school erkent de problemen niet. 'De hulpverlening moet thuis worden ingezet, want daar zijn de problemen'. Thuis wordt Klaartje begeleid vanuit een PGB.

De moeder en de begeleidster van Klaartje willen een betere afstemming en samenwerking met school. Ondanks veel overleg lukt dit helaas niet. Na twee jaar op school schakelt moeder het Steunpunt Autisme in. De school blijft (na observatie en probleembeschrijving) bij het zelfde standpunt. Het Steunpunt legt de situatie voor aan het samenwerkingsverband. Een jaar later krijgt Klaartje een plek op het speciaal onderwijs. Ze blijkt op didactisch gebied veel achterstand te hebben. Het gaat nu op school én thuis een stuk beter.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5

Conclusies

De conclusie van dit rapport is wellicht verbazingwekkend eenvoudig: passend onderwijs aan leerlingen met autisme is zeker mogelijk. Met de stelselwijzigingen is er ruimte gekomen om maatwerk in de regio te realiseren. Toch zien we in de praktijk dat het lang niet altijd lukt om daadwerkelijk leer- en ontwikkelruimte te bieden aan kinderen met autisme, alle goede bedoelingen ten spijt. Dat leidt voor nog teveel kinderen tot een onderwijsloopbaan met grote hobbels. Sommige blijven zelfs van onderwijs verstoken. En dan is vaak veel duurdere zorg of begeleiding nodig.

De praktijkverhalen laten eerst en vooral zien hoe ingrijpend de zoektocht naar een passende plek kan zijn. Voor het kind zelf, voor de ouders, voor de leraren. We spraken ouders die hun baan hebben opgezegd omdat de school niet alle benodigde begeleiding kan leveren en ze hun kind dus zelf extra begeleiden. We spraken leraren die heel graag een passende plek voor een kind willen realiseren, en hoorden de frustratie als dat niet lukte. Indrukwekkend is de enorme inzet en passie van alle betrokkenen.

Wat maakt dan het verschil, waarom lukt het op de ene plaats wel en op de andere plaats niet? Uit de praktijkverhalen en de vele gesprekken hebben wij een aantal randvoorwaarden gedestilleerd die helpen om passend onderwijs te realiseren. Ook benoemen we de stappen die je kunt zetten om het werkelijk te gaan doen.

A. Randvoorwaarden

- › Een visie op inclusiviteit die wordt gedeeld door alle partijen in de regio die zijn betrokken bij passend onderwijs. Als je met elkaar vindt dat alle kinderen recht hebben op onderwijs, dan ga je je daar ook samen sterk voor maken.
- › Een open houding: vraag de leerling en ouders zelf wat nodig is en neem suggesties serieus.
- › Leraren die gaan voor hun vak en die hun vakmanschap vol inzetten.
- › Een netwerk van jeugdhulp, leerplicht en andere betrokkenen om de leraar heen dat daarbij helpt.

- › Voldoende (ontwikkelingsgerichte) expertise van wat autisme vraagt en wat het brengt en kennis van wat autismevriendelijk onderwijs inhoudt.
- › Bestuur en beleid (gemeenten en SWV) die hierbij in de regio faciliteren.
- › Een snelle, goede en efficiënte preventieprocedure met escalatiemogelijkheden voor ouders die er met de school niet uitkomen. In die situaties moet een snel en onafhankelijk oordeel mogelijk zijn van een autoriteit in de regio met doorzettingsmacht.
- › Sturing op deze randvoorwaarden vanuit de overheid en de politiek, en toezicht erop vanuit de Inspectie.

B. Aanbevelingen

In deze paragraaf schetsen wij aanbevelingen op verschillende niveaus, die helpen om bovenstaande randvoorwaarden te realiseren.

Aanbevelingen aan scholen en leraren

1. Steek je nek uit als leraar, schoolteam en schoolleiding! Voor de meeste knelpunten rond kinderen met autisme zijn al passende oplossingen mogelijk binnen de huidige wettelijke kaders.
2. Begin bij het kind / de jongere zelf en hun ouders en betrek hen op gelijkwaardige manier bij het vinden van de beste oplossing.
3. Onderwijs kan het niet alleen. Zoek de samenwerking om kinderen goed te kunnen begeleiden. Gemeenten (o.a. leerplichtambtenaar), de jeugdgezondheidszorg, de GGZ en jeugdhulp zijn daarbij belangrijke partners.
4. Draag zorg voor regie: één iemand die de vaart erin houdt voor een leerling.
5. Betrek ervaringsdeskundigheid bij beleidsontwikkeling in de school en bij de professionalisering van leraren. Vraag bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen met autisme om met het team mee te denken over inclusief onderwijs, of lezingen te geven bij een lerarenopleiding.
6. Neem de mate van participatie, ontwikkeling en welzijn van ieder kind en jongere als belangrijkste meetlat of zorg en ondersteuning effectief is.

Aanbevelingen aan samenwerkingsverbanden en gemeenten

1. Maak expertise over autisme in het onderwijs goed vindbaar in de regio.
2. Organiseer handelingsgerichte diagnostiek, inclusief aandacht voor onderwijs.
3. Investeer in levensbrede ondersteuning van kinderen / jongeren, op basis van maatwerk en gefaciliteerd door gezamenlijke (financiële) verantwoordelijkheid. Denk hierbij bijvoorbeeld aan levensloopcoaching. Laat hierin de experts in het onderwijs en de ouders of leerling zelf leidend zijn.
4. Ga uit van de verschillen tussen kinderen / jongeren en durf die ook verschillend te behandelen
5. Zet ervaringsdeskundigheid in op alle niveaus.
6. Verken de ruimte die de nieuwe wetgeving biedt. Maatwerk is nu beter mogelijk. Denk aan onderwijs op een andere locatie, leertijdonthefingen, thuisonderwijs etcetera.
5. Zorg dat er voldoende diagnostiekexperts zijn en dat elke diagnostiektraject vergezeld wordt van handelingsdiagnostiek, waar aanpassingen in het onderwijs een vast onderdeel van zijn.
6. Zorg voor een regionale autoriteit met doorzettingskracht waar ouders terecht kunnen als ze er met de school niet uitkomen. Die regionale autoriteit kan experts op het gebied van preventie en thuiszitten betrekken en kan zo nodig opschalen naar het ministerie van OCW, de Onderwijsinspectie en samenwerken met het ministerie van VWS (interventieteam VWS-OCW).

Aanbevelingen aan OCW en VWS

1. Neem bevindingen en aanbevelingen uit dit rapport mee in de verdere ontwikkeling van passend onderwijs en het toezicht daarop. Betrek hierbij ervaringsdeskundigheid.
2. Stimuleer dat kinderen binnenboord blijven door het realiseren van passend onderwijs te belonen.
3. Het is van belang dat structureel wordt samengewerkt op alle niveaus: bestuur, beleid en uitvoering. Dat geldt binnen de kolommen van het onderwijs, de jeugdhulp en van de zorg. Maar ook tussen de departementen. Continueer het interventieteam van OCW en VWS dat in de regio een doorbraak kan bewerkstelligen, daar waar geen passend onderwijs voor een leerling tot stand lijkt te komen.
4. Versterk de omslag in het denken van 'school' naar 'onderwijs'. Ook al blijft onderwijs in de school veruit de voorkeur verdienen, onderwijs op andere locaties kan het verschil maken tussen een diploma of thuiszitten zonder perspectief.

Geen diagnose kan betekenen dat er geen extra hulp beschikbaar is in het PO

Marieke is slim maar in de klas kan zij ook heel lastig en storend zijn. Haar leraar heeft het vermoeden dat zij autisme heeft. Volgens haar ouders is zij “alleen maar hoogbegaafd”. Het aanbieden van verrijkingstof voor hoogbegaafde kinderen heeft helaas geen invloed op haar (negatieve) gedrag. Haar ouders willen haar echter niet laten onderzoeken. Hierdoor is het voor de school moeilijk om extra hulp in te schakelen.

Doordat Marieke bovengemiddeld intelligent is kan zij veel compenseren. De huidige leraar heeft een opleiding gedragsproblematiek gevolgd. Daarnaast is zij heel creatief in het bieden van structuur. Het is de vraag voor hoe lang dit goed gaat en of haar collega het volgend jaar ook kan opbrengen. De school blijft in overleg met de ouders van Marieke maar tot nu toe zonder resultaat. De stelregel van de leraar dat “het individu nooit voor de groep gaat” staat onder druk. Om kinderen als Marieke als school te kunnen bieden wat nodig is zonder extra ondersteuning zijn er extra handen nodig in de klas en moet er meer kennis en kunde komen binnen de school.

BIJLAGEN

6

BIJLAGE A

Zutphen en Leiden

In de regio's Zutphen en Leiden heeft *Vanuit autisme bekeken* samen met de regio's onderzocht hoe passend het onderwijs is voor leerlingen met autisme (in samenwerking met de partners die daarbij nodig zijn voor een levensbrede aanpak). In Zutphen lag de focus op thuiszitters en verzuim en in Leiden op de afstemming tussen jeugdhulp en onderwijs. Hieronder staat een samenvatting van onze ervaringen in de regio's.

Zutphen

In deze regio is *Vanuit autisme bekeken* sinds het najaar van 2015 betrokken. Focus voor de samenwerking in deze regio was de samenwerking tussen onderwijs en gemeente rond thuiszitters.

Doel van de samenwerking tussen *Vanuit autisme bekeken* en de regio Zutphen was om nader onderzoek te doen naar thuiszitters, omdat zij laten zien waar het systeem als geheel faalt en dus ook waar oplossingen te vinden zijn.

De aanpak was om vier casussen van alle kanten te onderzoeken, met een 360-graden-feedback. Over iedere casus is gesproken met betrokkenen vanuit verschillende perspectieven: ouders, leraren PO en VO, intern begeleiders/zorgcoördinatoren, schoolmaatschappelijk werkers, directeuren, een onderwijsgeneralist en onderwijsspecialist van het samenwerkingsverband passend onderwijs PO, een leerplichtambtenaar, een schoolarts van de GGD, een medewerker van het CJG, een medewerker van een sociaal team en een onderwijsconsulent.

De basis voor dit onderzoek hebben de regiopartners gezamenlijk bepaald. In nauwe samenwerking waren steeds betrokken: de wethouder Jeugd, de leerplicht-ambtenaar, de directeur samenwerkingsverband PO, de coördinator van het Centrum Jeugd en Gezin, de jeugdarts, de coördinator samenwerkingsverband passend onderwijs VO en de consulent van het Onderwijszorgcentrum.

De kansen en knelpunten die uit dit onderzoek naar voren kwamen, zijn besproken in een sessie in het voorjaar 2016 met alle betrokkenen. Deze zijn tevens in deze rapportage verwerkt. Als vervolgstap zijn deze actiepunten benoemd:

- › **Onderzoek een gezamenlijk budget van gemeente en samenwerkingsverbanden PO en VO**
Gemeente en samenwerkingsverbanden gaan met elkaar verder onderzoeken of zij een gezamenlijk budget kunnen gaan instellen voor (bijna-)thuiszitters die (tijdelijk) specifiek maatwerk nodig hebben.
- › **Geef aandacht aan leerlingen die vaak verzuimen**
Uit een analyse die is opgesteld in samenwerking met de jeugdarts bleek dat zo'n 200 leerlingen in het voortgezet onderwijs veelvuldig verzuimt. Officieel zijn dat geen thuiszitters, maar verzuim is vaak een voorloper van voortijdig schoolverlaten. Afgesproken is om op deze groep ook intensief in te gaan zetten.

Inspiratie uit de regio Zutphen

Visie, houding en korte lijnen

Zowel de gemeenten als de samenwerkingsverbanden hebben een duidelijke visie op wat zij willen betekenen voor leerlingen en hun ouders, en dragen dat ook uit in de aanpak voor leerlingen. Dit is niet vast te leggen in documenten of protocollen, maar de intentie en cultuur in de regio Zutphen is heel duidelijk: 'wat er ook speelt, we lossen het samen op!'. Men heeft ook veel geïnvesteerd in samenwerkingsrelaties, waardoor men elkaar snel weet te vinden voor bijvoorbeeld de juiste doorverwijzing.

Gezamenlijke pro-actieve verzuimaanpak

De leerplichtambtenaar, de jeugdarts en het onderwijszorgcentrum van het samenwerkingsverband VO werken nauw samen in een intensieve verzuimaanpak. Zij voeren regelmatig overleg over (dreigend) thuiszitters, op basis van signalen uit het brede netwerk onderwijs en jeugd, en/of op basis van de verzuimregistratie van scholen. Dit gebeurt steeds in nauwe afstemming en in gesprek met directeuren van scholen. Hierdoor blijven de scholen ook steeds alert op signalen van dreigend voortijdig schoolverlaten.

Afspraken over de begeleiding van de overgang PO-VO

In deze regio is men zich ervan bewust dat de overstap van PO naar VO voor alle leerlingen spannend en kwetsbaar is, maar zeker voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Daarom zijn zij gestart met een gezamenlijke aanpak van de samenwerkingsverbanden PO en VO, om deze overstap goed te begeleiden.

Lees meer over deze regio in het **VAB! Magazine**.

Leiden

In deze regio is *Vanuit autisme bekeken* sinds het najaar van 2015 betrokken. Focus voor de samenwerking in deze regio was de samenwerking tussen onderwijs en gemeente in onderwijszorgarrangementen, ook voor leerlingen met autisme.

Doel van de samenwerking tussen *Vanuit autisme bekeken* en de regio Leiden was vooral:

- 1) Onderzoeken wat succes- en faalfactoren zijn voor het realiseren van inclusief onderwijs en een passende leerplek voor jeugdigen met autisme in Leiden
- 2) Onderzoeken waar het in Leiden goed gaat en wat beter kan. Hiervoor zijn twee brainstormbijeenkomsten georganiseerd met alle betrokkenen uit onderwijs en jeugdhulp, en hebben we aangeleverde casuïstiek geanalyseerd.

Het aanspreekpunt voor deze regio is de directeur van het samenwerkingsverband PPO Leiden. Vanuit de gemeente Leiden was de wethouder Jeugd nauw betrokken, samen met de beleidsadviseur Jeugd. Een brede vertegenwoordiging van scholen (ook special onderwijs), uitvoerende jeugdhulpinstellingen, de jeugdgezondheidszorg en consulenten van het samenwerkingsverband praatten mee tijdens de bijeenkomsten.

In twee bijeenkomsten eind 2015 hebben zij een inventarisatie gemaakt van kansen, knelpunten en mogelijke oplossingen. Tevens is afgesproken om (online) concrete casuïstiek aan te leveren. Ook zijn concrete ontwikkelafspraken gemaakt voor de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp in de scholen, en de inzet van ervaringsdeskundigheid. In een terugkombijeenkomst in februari 2016 zijn de conclusies op basis van casuïstiekonderzoek besproken. Deze zijn verwerkt in dit eindrapport. Tevens is gekeken naar de stand van zaken rond de ontwikkelafspraken. Eén van die afspraken is in de bijeenkomst in februari uitgevoerd. Men wilde ervaringskennis over wat autisme is en welke impact het kan hebben op een leerling, breder bekend maken. Een ervaringsdeskundige van *Vanuit autisme bekeken* heeft daarom in samenwerking met een [netwerkpartner](#) tijdens de slotbijeenkomst een Autisme Belevings Circuit (ABC) aangeboden. In alle bijeenkomsten waren gemiddeld zo'n 20-30 vertegenwoordigers vanuit scholen, jeugdhulp, ouders, gemeente en samenwerkingsverbanden aanwezig.

Inspiratie uit de regio Leiden

Breed gedragen visie en samenwerking

Op beleids- en bestuursniveau is er een brede samenwerking op het snijvlak van onderwijs en zorg in een regionaal beleidsoverleg. In dit overleg worden alle onderwerpen op dit snijvlak besproken, wordt gezamenlijke visie bepaald en worden acties uitgezet. Alle samenwerkingsverbanden PO en VO, het MBO, de Holland-Rijnland-gemeenten, de inkooporganisatie jeugdhulp en het regionaal bureau leerplicht werken hierin samen ten behoeve van leerlingen in de regio. Daar waar lokaal maatwerk nodig is, wordt dat in de lokale bestuurlijke overleggen verder uitgewerkt.

Investeren in een breed netwerk

Er is in deze regio actief geïnvesteerd in een breed netwerk van professionals van de uitvoerende partijen. Denk daarbij aan vertegenwoordigers vanuit de jeugdgezondheidszorg, leerplicht, scholen, samenwerkingsverbanden en landelijke en regionale jeugdhulp-aanbieders. Voor het thema onderwijszorgarrangementen is er een regionale werkgroep onderwijszorgarrangementen Holland-Rijnland, die specifiek dit onderdeel verder uitwerkt en zorgt voor besluitvorming op beleidsniveau en waar nodig bestuurlijk.

Samenwerkingsverband PPO Leiden maakt zich sterk voor maatwerk

Dit samenwerkingsverband heeft een breed netwerk van expertise, zet stevig in op ondersteuning van de scholen op visie en aanpak passend onderwijs en ondersteunt nieuwe initiatieven, ook financieel, zoals de pilot met de Sloep.

Lees meer over deze regio in het **VAB! Magazine**.

BIJLAGE B

Praktijksituaties

In het programma *Vanuit autisme bekeken* hebben we meer dan zestig praktijksituaties geïnventariseerd van leerlingen met autisme die passend onderwijs nodig hebben om optimaal te kunnen participeren. We analyseerden wat de situatie is, welke knelpunten er zijn bij het realiseren van passend onderwijs en welke oplossingen gevonden zijn. De bevindingen uit deze casussen vormen een belangrijke input voor deze rapportage. Het complete overzicht is gepubliceerd op www.vanuitautismebekeken.nl/ovab.

BIJLAGE C

Kinderen kunnen feilloos aangeven wat ze nodig hebben

Staatssecretaris Sander Dekker in gesprek met leerlingen over onderwijs vanuit autisme bekeken op 1 april 2016 in de Onderwijstrein

1. Jongeren met autisme in gesprek met staatssecretaris Dekker

Op 1 april 2016 sprak staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Sander Dekker samen met Merel van Vroonhoven, voorzitter van de werkgroep *Vanuit autisme bekeken* met zes jongeren met autisme over het onderwijs. Centraal stond in het gesprek hoe deze jongeren het onderwijs ervaren en hoe we het onderwijs ook passend kunnen maken voor leerlingen met autisme. Het gesprek vond plaats in één van de drie autismetreinen die op 1 april door het land reden om aandacht te vragen voor een meer inclusieve samenleving.

Waarover spraken de jongeren met de staatssecretaris?

Over autisme

Meerdere leerlingen hebben het krijgen van de diagnose autisme ervaren als een opluchting. 'Dan kan je jezelf beter snappen en aan anderen uitleggen hoe het bij jou werkt.' De wereld met zijn verschillende, wijzigende betekenissen kan erg verwarrend zijn voor kinderen met autisme. Mensen gaan er steeds vanuit dat iedereen de context wel begrijpt en dat vinden mensen met autisme nu eenmaal vaak moeilijk. 'Het gevolg is dat we veel zaken anders, niet of verkeerd begrijpen.' Wat kan school doen? 'Met elkaar praten hierover. Dat geeft begrip, dan gaan anderen mij beter snappen. Ik ben minder alleen als andere kinderen betrokken worden bij wat ik meemaak'.

Op de vraag van Merel of zij als moeder de school moet vertellen dat haar kind een vorm van autisme heeft, antwoorden de jongeren dat ze dat niet helemaal weten. De antwoorden zijn genuanceerd. Belangrijk is dat ze dit vooral eerst bespreekt met haar zoon zelf.

Over school en leraren

'Leraren horen je wel, maar ze luisteren niet'. De leerlingen voelen het feilloos aan als ze niet begrepen worden. Het is belangrijk dat er een plek is waar men je niet alleen hoort, maar ook echt kan luisteren. Ook zeggen de jongeren leraren veel meer zou moeten weten over autisme. Zo is school soms veel te makkelijk, zij kunnen cognitief veel meer aan en school kan die uitdaging vaak niet bieden.

Tegelijkertijd is het leer- en studiemateriaal (boeken en websites) niet altijd geschikt voor leerlingen met contextblindheid, wat veel bij mensen met autisme voorkomt. En: muziek is vaak een goede en prettige manier om jezelf te uiten.

Over pesten

Leerlingen met autisme kunnen te maken hebben met pesten door medeleerlingen. Een van de kinderen vertelde dat hij op het regulier onderwijs niet werd gepest, maar wel op speciaal onderwijs. Dus door kinderen die zelf tot een kwetsbare groep behoren. Wisselen van school helpt meestal niet; bespreekbaar maken wel.

Pesten komt vaak door angst voor iemand die anders is. Andere kinderen zijn bang voor iemand die anders is; het helpt als je dat kunt uitleggen. Aan andere kinderen, maar ook aan leraren. Soms zijn er zelfs ook leraren die discrimineren of pesten. Zij weten zich geen houding te geven en vinden leerlingen die anders zijn vooral lastig.

2. Enquête spoorboekje 'Als je het mij vraagt – Onderwijs vanuit autisme bekeken'

De zes leerlingen die in de trein met Staatssecretaris Dekker in gesprek gingen boden hem ook het Spoorboekje 'Als je het mij vraagt – Onderwijs vanuit autisme bekeken' aan. *Vanuit autisme bekeken* vroeg kinderen en jongeren met autisme in een online enquête wat zij willen vertellen over autisme en wat hun wensen zijn op school. Een selectie van de uitspraken zijn gebundeld in het spoorboekje (zie ook www.vanuitautismebekeken.nl/producten). Het spoorboekje is een inspiratie om ook altijd vanuit 'vanuit autisme' naar het onderwijs te kijken. Hiernaast een selectie van uitspraken uit de enquête.

Naar school met autisme betekent voor mij

- › "Dat ik meer tijd nodig heb om na te denken. Dat ik snel overprikkeld raak door drukte in de klas." Evi, 12 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "Dat je soms moeilijk kan leren van dingen die je minder begrijpt. Voor sommige dingen ben je juist heel slim bijvoorbeeld hoe een iPad werkt of hoe iets in elkaar zit of werkt. Ik houd van trainen." Anoniem, 10 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "Ik vergeet veel door een vol hoofd, dan kan ik niet goed meer denken. Andere kinderen doen vervelend door steeds herrie te maken of praten als ik moet lezen of schrijven. Ik kan dan niet goed werken en wil dan alleen zijn. Ik voel me anders dan andere kinderen." Pascal, 9 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "Mijn leven en ook weer niet. Ik heb PDD-NOS, dus merk dingen in het dagelijkse leven waar het mij wat moeilijk af gaat, maar daar laat ik me niet door irriteren." Merel Annemijn, 18 jaar (net afgestudeerd)
- › "Het is voor mij een grote lastpost. Met name omdat ik dan niet snel kan zien wat een ander bedoelt of wat zijn/haar emoties zijn." S., 13 jaar (2 dagen Middelbare school, regulier onderwijs en voor de rest IVIO@School)
- › "Dat ik niet gewoon (de hele dag) naar school kan." Kira, 9 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "Dat ik met bepaalde dingen vastloop. Bijvoorbeeld reacties van mensen, die ik dan niet begrijp en de manier hoe mensen iets zeggen." Sven, 17 jaar (middelbare school, regulier onderwijs)

Je moet weten

- › “Dat het bij elk individu anders is.” Merel Annemijn, 18 jaar (net afgestudeerd)
- › “Dat je me anders moeten behandelen maar niet op een manier dat het opvalt.” Dennis, 20 jaar (niet naar school op dit moment)
- › “Dat je mij meer moet helpen door het in de klas veilig voor mij te maken. Als andere kinderen lopen te klieren in de les hen hierop aan te spreken. Rust in de klas.” Thomas, 12 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › “Wat IK wel en niet kan. Naast mijn autisme ben ik ook een mens. Een boekje lezen betekent niet dat je weet wat ik nodig heb. Investeer in mij door middel van gesprekken.” Leon, 15 jaar (middelbare school, speciaal onderwijs)
- › “Wij zijn niet ons autisme, het autisme is een deel van ons.” Sam, 16 jaar (middelbare school, speciaal onderwijs)
- › “Hoe je mij kunt begeleiden op school als het even niet meer lukt of als er moeilijke periodes zijn. Je moet ook kunnen zien wat mijn struikelpunten zijn en daar bij helpen (bijv. studeren, begrip voor onze emoties waarbij ik de ene keer heeeeeeel erg verdrietig ben en de andere keer weer blij en de andere keer heel boos en dan weer bang... en dat mijn gedrag dan niet expres is.” S., 13 jaar (2 dagen middelbare school, regulier onderwijs en voor de rest IVIO@School)
- › “Dat kinderen/jongeren met autisme misschien op sociaal gebied niet uitblinken, maar dat ze dat op andere gebieden wel degelijk doen! Help ze hun weg te vinden binnen het complexe sociale doolhof dat een school (met name de middelbare) kan zijn en gun ze de mogelijkheden zich te ontwikkelen op de gebieden waar ze wel goed in zijn. Daarbij zou elke docent de methode Geef me de 5 moeten kennen.” Woodson, 20 jaar (MBO 4)
- › “Dat veel kinderen vaak buiten de groep vallen.” Anoniem, 21 jaar (MLO)

Belangrijk op school

- › “Begrip en veiligheid.. dat je bij iemand aan kan kloppen en je ook weet bij wie dat kan wanneer het niet goed gaat.” Dennis, 20 jaar (niet naar school op dit moment)
- › “Leren.” Bram, 15 jaar (middelbare school, regulier onderwijs)
- › “Gewoon behandeld worden. Maar wel direct hulp bieden als wij het nodig hebben.” Anoniem, 15 jaar (niet naar school op dit moment)
- › “Handig om voor bijvoorbeeld 3 vakken één leraar te hebben, die die dag dan alleen die drie vakken geeft.” S., 13 jaar (2 dagen middelbare school, regulier onderwijs en voor de rest IVIO@School)
- › “Dat elk kind er mag zijn. Dat elk kind dezelfde mogelijkheden aangeboden krijgt.” Woodson, 20 jaar (MBO 4)
- › “Dat de leerstof anders wordt uitgelegd, dat ze kinderen met autisme leren begrijpen.” Tim, bijna 10 jaar (basisschool, regulier onderwijs)

Ik zou veranderen

- › "Kleinere klassen. Extra hulp inzetten van meesters/juffen." Evi, 12 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "De manier waarop de scholen werken. De scholen werken nu als: Jij past niet in ons programma? Dan kom je er ook niet in! Dat wil ik veranderen in: Jij komt er in! Maakt me niet uit of je schizo of het syndroom van down hebt of dat je ADHD hebt of autisme of wat dan ook." S., 13 jaar (2 dagen middelbare school, regulier onderwijs en voor de rest IVIO@School)
- › "Ik zou regelen dat iedereen regelmatig groepsgesprekken heeft om de anderen te leren begrijpen." Sam, 16 jaar (middelbare school, speciaal onderwijs)
- › "Dat kinderen meer zelf keuzes mogen maken en niet allemaal hetzelfde hoeven te doen. En minder uit boeken en meer doe dingen." Kira, 9 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "Betere uitleg over bijvoorbeeld autisme en echt streng straffen op pesten." Anoniem, 21 jaar (MLO)
- › "Ik heb 'brainblocks' in de klas gedaan, dat is ook goed" Timo, 8 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "Dieren op school om mee te knuffelen als ik verdrietig of overprikkeld ben." Thomas, 12 jaar (basisschool, regulier onderwijs)
- › "Alle leerlingen zijn welkom ook al hebben ze een beperking ook zij horen bij het leven." Kim, 17 jaar (niet naar school op dit moment)

De enquête is ingevuld door 27 kinderen/jongeren tussen 8 en 24 jaar (18,5% in het basisonderwijs, 11,1% in speciaal basisonderwijs, 11,1% in voortgezet onderwijs, 11,1% in voortgezet speciaal onderwijs, 11,1% thuis (wel les), 11,1% thuis (geen les), 33,3% onbekend).

Gespreksverslag Filmpje Onderwijs vanuit autisme bekeken

Op 20 april 2016 ging *Vanuit autisme bekeken* in gesprek met vijf leerlingen met autisme uit het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs, voortgezet onderwijs, voortgezet speciaal onderwijs en HBO over hoe zij het onderwijs ervaren en wat zij aan leraren willen vertellen. Gebaseerd op dit gesprek en samen met de jongeren ontwikkelde *Vanuit autisme bekeken* het filmpje *Onderwijs vanuit autisme bekeken* (zie ons [YouTube-kanaal](#)). Hieronder staat een samenvatting van het gesprek.

Grote klassen

Het gesprek begint met het onderwerp grote klassen. De ervaringen verschillen over wat wel en niet goed werkt. Een van de jongeren zit in een klas met 19 leerlingen en kan daarin goed functioneren. Iemand anders geeft aan dat het voor hem sowieso wel een uitdaging is om in grote groepen te zijn. "Na een les in een grote groep moet ik echt wel een tijdje bijkomen." Het valt hem ook op dat hij in grote groepen nauwelijks de kans krijgt een vraag van een leraar aan de groep te beantwoorden. "Iedereen is zo snel met reageren, dan ben ik nog aan het nadenken en heb ik eigenlijk eerst meer informatie nodig om tot een antwoord te komen. Ik heb het idee dat anderen gewoon heel snel wat roepen omdat ze graag een antwoord willen geven."

Een andere leerling geeft aan dat het niet zozeer om de grootte van de groep gaat, maar om of je je veilig voelt in de groep. "Ik zit nu met 23 kinderen in de klas, dat vind ik niet zo veel. Het is vooral fijn omdat ik vorig jaar met dezelfde kinderen in de klas zat en iedereen aardig is. In mijn vorige klas kon ik met niet goed concentreren omdat ik werd gepest en buitengesloten." Een andere leerling beaamt dat het fijn is als je andere leerlingen al kent. Als er een nieuw iemand in de klas komt is dat niet alleen wennen voor degene die nieuw is maar ook voor hem. Hij zit zelf in een kleine klas van 9 kinderen waar het juist erg druk is. "Als de leraar zich even omdraait dan staat er achter hem iemand te dansen. Ze weten niet goed hoe ze met de klas moeten omgaan. De lessen worden ook regelmatig niet afgemaakt, dan zegt de leraar dat het te druk is in de klas en dan stoppen ze." Bij een andere

leerling (die onderwijs krijgt op een school gespecialiseerd in autisme) verschilt het per dag hoeveel leerlingen in de klas zitten. Het is ook iedere dag een verrassing welke leraren er zijn en welke vakken worden gegeven", vertelt hij. "Niks is zeker eigenlijk en alles verandert continue, je wordt van te voren nergens over geïnformeerd. Dit is niet alleen een probleem voor leerlingen met autisme, dit vind ik gewoon niet professioneel."

Onterecht op je kop krijgen

Een van de leerlingen vertelt dat het vaak gebeurt dat hij de schuld krijgt als hij boos reageert in de klas terwijl iemand anders begon met hem te treiteren. "Je krijgt dan niet eens de kans om uit te leggen wat er is gebeurd." Hij vertelt over een time-out ruimte die bij hem op school is en die hij niet ervaart als een veilige plek. "Hier word ik ingesmeten als ze vinden dat ik moet afkoelen. Het gaat niet echt fijn, ze grijpen me dan vast. Ik hoor leraren buiten lachen als ik in de ruimte zit. Eerder deden ze de deur op slot, dat doen ze nu niet meer. Het is een nare plek."

De andere leerlingen beamen dat een leraar goed moet kijken naar wat de oorzaak is als iemand heftig reageert in de klas. Ze herkennen het frustrerende en onrechtvaardige gevoel van uitgedaagd worden door een medeleerling en dan zelf op je kop krijgen. "Je raakt dan zo overstuur dat je ook niet meer rustig kunt uitleggen wat er aan de hand is. In het algemeen denken ze op school vaak dat een hele strenge aanpak goed werkt." Zegt een leerling. "Maar als iemand heel kwaad is en overprikkeld en je pakt iemand heel streng aan, dan is dat olie op het vuur gooien. Mij moet je juist echt even met rust laten en liever ook niet aanraken." Een andere leerling vult aan dat hij in zo'n situatie juist snel weg wil lopen naar een rustige plek, maar dat iedereen dan achter hem aan komt rennen. Het zou fijn zijn als daar al veel eerder afspraken over gemaakt zijn. Opgemerkt wordt dat het bij meisjes juist ook kan zijn dat ze niet heftig reageren maar zich stilletjes terugtrekken, het is goed om je daar ook van bewust te zijn.

Wat is een fijne leraar?

Een leraar die echt plezier heeft in wat hij of zij doet, zegt een van de leerlingen. "Ik had een lerares wiskunde die echt plezier heeft haar vak, zij is de enige die mij wiskunde

heeft kunnen leren. Het is ook heel belangrijk dat een leraar kijkt naar wie je bent." Zegt hij. "Dat je kijkt naar mij als persoon, niet als *special needs child*, maar hij is een goed mens en hij verdient het om te leren."

Een andere leerling vertelt enthousiast: "Ik heb nu de beste leraar ter wereld. Eerder heb ik in totaal vijf jaar thuis gezeten en nu gaat het heel goed. Hij luistert naar me! Als er een toets is dan kan ik zelf een voorstel doen om in een andere ruimte te zitten, dat vindt hij prima. Hij weet wat ik fijn vindt. Hij vertelt ook veel over zijn jeugd en eigen ervaring op school, en hij heeft veel humor. Hij heeft maling aan de regels, maakt lol en komt echt op voor ons!" De andere leerlingen sluiten zich volledig bij deze omschrijving aan. Een andere leerling vult aan dat creativiteit en creatief zijn met de regels heel goed kan werken. "Toen we voor een toets iets moesten leren over uilen, nam zijn leraar een paar uilen mee naar school. Nee dat is niet onrustig vind ik, het is creatief waardoor je de stof beter kunt begrijpen. Zoiets kan prima als de basis maar wel veilig en gestructureerd is."

Angst voor uitzonderingen

Leraren zijn vaak te bang om uitzonderingen te maken ervaren de leerlingen. Terwijl dat prima kan als je maar duidelijk bent, dan reageert de rest van de klas heel normaal is hun ervaring. Een leerling vertelt: "Ik had last van mijn rug en kon niet goed op de houten stoel zitten. Toen zei de leraar, weet je wat ga mijn fijne stoel maar halen uit de aula. En tegen de klas zei hij: 'Hij heeft last van zijn rug en zit vanaf nu op deze stoel', punt. En iedereen vond het prima." Een van de leerlingen vertelt dat ze op een reguliere basisschool zit en daar nu niet voldoende uitdaging heeft in de gewone lessen. "Ik mag nu soms in een andere ruimte zitten en spellen ontwerpen over de onderwerpen uit de lessen, zoals een spelling-spel. Zo kan ik nog meer over het onderwerp leren. Ze heeft een aardige juf die dit op dit moment mogelijk maakt. Haar moeder voegt toe dat de school heeft aangegeven dit volgend jaar zo niet meer te kunnen blijven regelen voor haar dochter. Waarschijnlijk moet ze naar het speciaal onderwijs, terwijl ze zelf denken dat hun dochter met de juiste ondersteuning prima in het regulier onderwijs kan functioneren, ze haalt goede cijfers.

Vertel je over je autisme?

Het verschilt per leerling of ze op school willen vertellen over (hun) autisme. Een van de leerlingen geeft duidelijk aan dat hij hier geen behoefte aan heeft omdat het bijdraagt aan stereotypering. "Ze moeten rekening houden met iedereen, iedereen is anders. Niet specifiek met autisme." Daar is iedereen het roerend over eens: het gaat er in de eerste plaats om dat je je leerlingen echt leert kennen! Een kennismakingsgesprek zou wel heel goed zijn met een nieuwe leraar, maar ook dat zou dan moeten met alle leerlingen. "Vraag dan in zo'n gesprek: wat wil jij mij vertellen? Dan weet je door wat iemand je vertelt, wat je voor iemand voor je hebt." "En", vult een van de leerlingen aan, "vergeet de andere leerlingen niet. Het is ook heel belangrijk dat leerlingen elkaar beter leren kennen en begrijpen! Dan zou er ook minder gepest worden."

Communicatie

Communicatie binnen de school is ook een belangrijk punt. "Als je bijvoorbeeld afspraken of uitzonderingen maakt, dan is het belangrijk dat anderen op school dat ook weten! Een leerling die (na veel moeite) de afspraak heeft kunnen maken dat hij geen presentaties voor grote groepen hoeft te geven, moest zelf leraren continue herinneren aan de gemaakte afspraak. "Eerst waren ze niet geïnformeerd, maar toen ze later wel geïnformeerd waren vergaten ze het nog vaak, dit leverde mij telkens weer gedoe en stress op." Een andere leerling geeft als voorbeeld: "Als je ergens anders mag zitten in de pauze, maar alsnog de hele tijd weggestuurd wordt door mensen die hier niet van op de hoogte zijn. Of als je wordt verteld dat je even weg mag lopen naar een andere plek als je overprikkeld bent om weer rustig te worden en een andere leraar houdt je dan tegen, dat is niet fijn."

Kennis van autisme

Moeten leraren meer kennis hebben van autisme? Een cursus kan wel goed zijn maar dat kan ook weer bijdragen aan stereotyperingen, daar hebben de leerlingen vaak last van. "Het is in ieder geval wel goed om te weten dat autisme is aangeboren in de hersenen, het is een andere manier van informatieverwerking." Vertelt een van de jongeren. "En het is goed om je te realiseren dat het bij iedereen anders is en ook bij jongens en meisjes zich heel anders kan uiten," vult iemand aan.

Je veilig voelen

Moet alles voorspelbaar zijn op school? "Nee, de wereld is ook niet voorspelbaar, daar moet je wel op voorbereid zijn," zegt een van de jongeren. De rest beaamt dit. Het gaat om je veilig voelen op school, dat ze je leren kennen en begrijpen. "Iemand zei een keer tegen mij: jij hebt niet zozeer hulp nodig, maar begrip!" zegt een van de jongeren. "En vertrouwen, als je vertrouwen krijgt in dat je je kunt ontwikkelen, dan doet dat onwijs veel met je zelfvertrouwen."

Samenvatting rapport 'Zo zien wij het onderwijs'

In 2014 publiceerden *Vanuit autisme bekeken* en Stichting Alexander het rapport "Zo zien wij het onderwijs", een onderzoek naar de schoolbeleving van kinderen met autisme.

Hieronder de conclusies uit de gesprekken met kinderen en jongeren met autisme en hun tip aan het onderwijs. Volledige rapport: www.vanuitautismebekeken.nl/producten.

Ik blijf binnenboord in het onderwijs als:

- › Ik een veilige en gevarieerde omgeving heb waar ik mezelf mag zijn en ik me goed voel.
- › Ik en mijn omgeving een talent ontdekken waarin ik mag floreren.
- › Nadruk ligt op wat ik wel kan in plaats van wat ik niet kan.
- › Ik weet dat ik autisme heb en dat ik leer/heb geleerd wat mijn autisme voor mij en mijn omgeving betekent.
- › Anderen weten dat ik autisme heb en daarmee rekening houden.
- › Ik een klik heb met een docent of mentor en waar ik naartoe kan gaan als ik het moeilijk heb.
- › Ik een vaste mentor (liefst hele schooltijd) heb die de wil en de capaciteiten heeft om klasgenoten en andere docenten te begeleiden in hoe ze het beste met mij kunnen omgaan.
- › Docenten rekening houden met mijn prikkelgevoeligheid en daarvoor (kleine) aanpassingen doen (samen met ambulant begeleider).
- › Ik een rustige plek heb waar ik me kan terugtrekken.
- › Ik één of een paar vrienden vind waarmee ik samen dingen kan doen, op school (en daarna).
- › Ik zoveel mogelijk in dezelfde klas kan zijn.
- › Ik niet word gepest of als ik word gepest dat de docent ook de pester(s) aanpakt.
- › Veranderingen die te voorzien zijn ruim van tevoren worden aangekondigd en toegelicht, en ik tijd en ruimte krijg om te wennen aan onverwachte veranderingen.
- › Ik weet hoe andere kinderen zich voelen in de klas, zodat ik ook beter begrijp als ze opeens boos zijn of verdrietig.
- › Ik leer/heb geleerd om met lastige situaties tussen verschillende mensen om te gaan.
- › Mijn ouders (moeder) alles uit de kast halen binnen hun mogelijkheden, en lang doorzoeken naar goed onderwijs voor mij.
- › Mijn ouders niet de strijd met me aangaan, maar energie stoppen in wat ik wel kan.
- › Mijn ouders (en anderen in de familie) accepteren dat ik autisme heb en wat dat voor dagelijkse gevolgen heeft.
- › Mijn ouders me niet pushen, maar me de tijd en mogelijkheid geven om zelf te kunnen kiezen en me te ontwikkelen in mijn eigen tempo en volgorde.

BIJLAGE D

Handreikingen *Vanuit autisme bekeken*

Kind met autisme in je gezin, diagnostiekrapport en foto steunpunten

- › [Video's](#) van Alex (ruimte maken voor ieder kind) en van Robin (jongere met wie het goed ging binnen regulier onderwijs) en van Job (ontwikkeling naast de schoolomgeving) en Monique (waarde van een diagnose).
 - › [Zo zien wij het onderwijs](#)
I.s.m. Stichting Alexander – interviews met leerlingen met autisme.
 - › [Checklist voor scholen](#)
Hoe autismevriendelijk is uw passend onderwijs?
 - › [Spoorboekje 'Als je het mij vraagt'](#)
Citaten uit een peiling onder (ex)thuiszitters.
 - › [Gesprekshulp op school](#)
Bespreekbaar maken van mijn eigen autisme.
 - › [Onderwijszorgarrangementen](#)
Informatie over aanpassingen en ondersteuning op school voor leerlingen met autisme.
 - › [Autismewegwijzer.nl/onderwijs](#)
Informatie over autisme op school voor leerlingen en ouders.
 - › [Maatschappelijke businesscase levensbrede aanpak bij autisme](#)
Met uitgebreide doorrekeningen van maatregelen op het onderwijsterrein.
-
- Deze producten zijn te vinden op www.vanuitautismebekeken.nl/producten; filter op 'Onderwijs'.

BIJLAGE E

Achtergrondinformatie

Verwijzingen

Gedragswerk	Hulpmiddel actietafel thuiszitters
Kinderombudsman	Poster passend onderwijs
Lansbrekers	Lansbrekers
Kohnstamm instituut en Sardes	'Opstaan tegen het thuiszitten'
Martine Delfos	Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar. SWP Uitgeverij
Ministerie van OCW	Kamerbrief 'Onderwijs op een andere locatie dan de school'
NJI	Checklist Basisaanpak voor ZMOL'ers
Vanuit autisme bekeken	Voortgangsrapportage <i>Vanuit autisme bekeken</i> - mrt 2013
Vanuit autisme bekeken	Elk kind een leerplek <i>Vanuit autisme bekeken</i> - juli 2014

Relevante websites

 Passendonderwijs.nl

 Voordejeugd.nl

 Onderwijsjeugd.nl

 Autismewegwijzer.nl

Gebruikte afkortingen

BSO	Buitenschoolse opvang
CJG	Centrum voor Jeugd en Gezin
DSM-5	Diagnostic and statistical manual (of mental disorders)
GGD	Gemeentelijke gezondheidsdienst
HAVO	Hoger algemeen voortgezet onderwijs
IB-er	Intern begeleider
mBC	Maatschappelijke business case
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OOGO	Op overeenstemming gericht overleg
OSG	Openbare scholengemeenschap
PABO	Pedagogische academie voor het basisonderwijs
PGB	Persoonsgebonden budget
PO	Primair onderwijs / PO raad: de besturenorganisatie
SO	Speciaal onderwijs
ST	Schoolteam
SWV	Samenwerkingsverband
VAB	Vanuit autisme bekeken
VMBO	Voortgezet middelbaar beroepsonderwijs
VO	Voortgezet onderwijs
VSO	Voortgezet speciaal onderwijs
VWO	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WEC	Wet op de expertisecentra
Wlz	Wet langdurige zorg
WPO	Wet op het primair onderwijs
WVO	Wet op het voortgezet onderwijs

LEG UW SCHOOL LANGS DE AUTISMEVRIENDELIJKE MEETLAT

- ☐ We hebben een visie op passend onderwijs geformuleerd waarin de mogelijkheden van iedere leerling centraal staan en dragen die actief uit.
- ☐ Wij gaan er op onze school vanuit dat iedere leerling verschillend is en dus een eigen onderwijsbehoefte heeft.
- ☐ Wij stimuleren onze leerkrachten om collega's, leerlingen, ouders en andere personen die hen kunnen helpen om maatwerk te bieden, met een open houding tegemoet te treden.
- ☐ Wij luisteren naar wat leraren nodig hebben om maatwerk te kunnen bieden en handelen hiernaar.
- ☐ Bij de inrichting van ons schoolgebouw luisteren we naar de wensen van leerlingen om het gebouw voor hen zowel uitnodigend als veilig en overzichtelijk te maken.
- ☐ Bij de organisatie van het onderwijs (lesrooster, aanspreekpunt, rustpunten en pauzes) luisteren wij naar de wensen van leerlingen en gaan we uit van wat wel kan in plaats van wat niet kan.
- ☐ Wij benutten de actuele beschikbare kennis over autisme binnen het samenwerkingsverband en stellen dit actief beschikbaar aan IB-ers/zorgcoördinatoren en leerkrachten.
- ☐ Wij bepalen samen met de leerling en zijn/haar ouders hoe we een passende plek voor hem/haar kunnen organiseren, we betrekken hier relevante expertise van zorgverleners, leerplichtambtenaar en andere ondersteuners bij zodat we een goed onderwijs-zorgarrangement realiseren.
- ☐ Wij hebben een beleid met betrekking tot de doorstroom van leerlingen naar vervolgonderwijs (of stage/werk) en werken hierin samen met onze collega's van het vervolgonderwijs (of stage/werk) om de transitie te overbruggen en om uitval te voorkomen.
- ☐ We doen er alles aan om thuiszitten te voorkomen, mocht het gebeuren dan: weten we om welke leerlingen dit gaat, houden we contact met leerling en ouders en spannen we ons in om de leerling ook vanuit die situatie te faciliteren, zodat hij/zij zich kan blijven ontwikkelen en onderwijs kan volgen.

Dit is een samenvatting van de 'checklist voor scholen'. De volledige checklist is te vinden op www.vanuitautismebekeken.nl/producten. Hier staan ook de checklists voor werkgevers en gemeenten.

